

VLAD-DEMİR KARAGANÇU

**ACI PELİN
BUCAKTA**

VLAD-DEMİR KARAGANÇU

ACI
PELİN BUCAKTA

Editura "TEHNICA-INFO"

CZU 821.512.165(478)-31

K22

Redaktor	<i>Petri Çebotar</i>
Kompyuter dizicisi	<i>Maksim Vakulenko</i>
Kabını hazırlayan	<i>Yulian Karagançu</i>

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
KARAGANÇU, V.-D.

Acı Pelin Bucakta: Roman /
Vlad-Demir KARAGANÇU. – Ch. : "Tehnica-
Info", 2011. -164p. (F.E.-P. "Tipogr. Elena-
V.I." SRL)

300ex.

ISBN 978-9975-63-333-8

821.512.165(478)-31

K22

ISBN 978-9975-63-333-8

© Vlad-Demir KARAGANÇU

1946-1947 yıllarda açlıktan
ölän hem 1940-1953 yıllarda baskı
altına düşän yada kapannarda
kaybelän soydaşlarımın anmasına
adlêêrim bu kiyadı.

*Bucakta kıtlık oldu,du,
Binnän kişi aaç öldüdü.
Kim onnara mum tuttuydu?
Nicä onnar gömüldüdü?*

*Kim sayardı ölüleri
Büük kuyularda mezarda?
Kim aaladıydı onnarı
O betvalı vakıtlarda?*

*Kim cuvaba çekildi,di,
Ani çok aylä süündüdü?
Kim cezaya koyuldu,du,
Ani çok insan öldüdü?*

*Zulumnuk kuvetlendi,di
Kırkınıcı tıtsı yıllarda.
Çok genç adam kıyıldı,di
Dünnä cengin frontlarında!*

REDAKTORDAN

İrminci asirin kırkinci yılları gagauzların istoriyasına yazıldı taa çok kara sayfalarlan. Çok zeet çekti bizim insan o vakıtlarda: cenk, açlık, kapan, kaldırmaklar. Sovet propagan-dası kabaatlı bulardı duşmannarı: kulakları, rominnarı, nemçeleri. Geçti vakıt – açıldı arhivlär, daaldı devlet. Yazıcılar hem istoriklär artık irmi yıldan zeedä kabaatlı bulêlar Stalini, komunistleri, rusları. Kimin tarafında dooruluk? Onnarın mı osa bunnarın mı? Bekim dä var üçüncü bakış? Çünkü biliner, ani "bir şamar patlamêêr".

Bu zor soruşa aarêêr cuvap Vlad-Demir Karagançu ikinci kiyadında. Bu adam var ne annatsın okuyuculara, çünkü onun ömür yolu başlêêr taman o karışık, bulanık vakıtlarda. Elinizdeki kiyat – diil sıradan aklına getirmeklär, makar ki süjetin temelinä koyulu yazıcının gördükleri, yaşadıkları. Bu bir artistik yaratması, angısında gerçeklär için annadılêr roman formasında. Avtor kimseyä pay tutmêêr, bişeyä gözlerini kapamêêr. Karaya o deer kara, biyaza da – biyaz.

I

Yarküü uzanêr iki yamaca hem onnarın arasında bir bayıra, angısı başlanêr küüyün ortasından da hep üuseklener, genişlener poyraza dooru. Yamaçlar aykırı çizili derin hem geniş, evelki yarlarlan, onnarın arasında sa kurulu çorbacıyca keremetlän örtülü kıvrak evlär.

Küüyün bir tarafından geçer Kişinöv – Reni şöşesi, başka tarafından sa – Kişinöv – Reni demir yolu.

Açan yaayêr bol yaamur, yamaçların hem bayırın arasında akêr yaamur selleri, angıları birleşerlär küüyün ortasında, nerdän başlanêr bayır, da yapêrlar bir büyük dalgalı derä, ani bitkidä karışêr Kahul gölünä.

Neçin dedelerimiz ayırmışlar 200 yıldan zeedä geeri bu yarlı erleri kurmaa küüyü, şindi zor annamaa. Bekim evelki vakıtlarda onnar başka türlü düşünärmışlär, bekim o yarlarda saklanarmışlar

korkunçluktan, bekim dä islää erlerin artık varmış çorbacıları, da bizim dedelerimizä izin verilmiş küü kurmaa sade bu yarların aralarında...

Yarküüdä eveldän yaşardılar işçi, çalışkan hem ii çorbacılar, angıların yoktu tabeeti çok görmää komşuların varlıını...

Kavalcı Dobrinin üç odaylan, kilerlän, maazaylan, keremetlän örtülü eni evi bulunardı yar boyunda, aşaaada, aulu sa uzanardı yukarı yamaca, derin yar boyuna, nerdä çorbacı dikmişti salkım fidannarını kaavileştirmää topraa deyni.

Aulun öbür tarafına dikmişti zerdeli, alma hem erik fidannarını. Aulu işlenmäzdi, tolokaydı. İlyazın orada otlardı koyunnarı, kuzuları, danası. Yazın karısı Anka zerdelileri, almaları, erikleri kurudardı gölgedä. Hazırlardı onnarı kışa hoşaf için...

O yar etişärdi yamaca yukarıyadak da hep derinnenärdi hem genişlenärdi. Yarın dik kenarlarında türlü kuşlar kazardılar

delik da yapardılar orada yuvalarını. Maalenin uşakları, onnarın arasında Dani dä – Kavalcının çocucaa, hayta gezärdilär ilkyaz-yaz vakıdında yarın içindä da meraklan siiredärdilär, seslärdilär kuşların cıvıldamasını, çelik yada saklambaç oynardılar.

* * *

Geldiydi 1940-ıncı yılın yaz zamanı. Europada yakın bir yıl gidärdi ikinci dünnä cengi. Küülülerä aazdan-aaza etişärdi kasavetli haberlä. İşidilärdi, ki gelärmış bolşeviklä, angıları pek çok fenalık yaparmışlar: adamnarı esirlik beklärmış, karırlan oynaşarmışlar, uşakları sa toplarmışlar bireri da kapalı tutarmışlar. Korkuntu kapladıydı hepsini.

O vakıtlar Romıniya devletindä fasıl olaylar olardı. Kral Karol II vazgeçtiydi trondan da yavklusunnan erleştiydi

Angliyada. Tron getiydi 19 yaşında cayıl ooluna Mihay I. Onuştan bütn kuvedi devlettä aldıydı elinä general, sora sa marşal, İon Antonesku. Olduydu diktator. Elbetki, bu kasavetli haberlr daalardılar ilk sıradan kuvedi tutannarın hem onnara izmet ednnerin aazlarından.

Dani her gec bir kt dş grrdi: buynuzlu, kara asker rubalarlan giyimni kişilr baalrlar ellerini, ayaklarını da atrlar onu bir taligaya dolu uşaklan. Uyanardı suuk ter iind. Grrdi, ani anası, bobası, kakuları uyuyrlar, kimsey başka ierd yok da biraz uslanardı, ama korkardı kıpsın gzlerini.

Kirez ayın 28-inci gn Romıniyanın zaabitleri alatlan başladıydılar gitm kdn. Onnarlan bil gidrdilr redicilr, primariyanın izmetileri, başka inteligeniya.

İki gndn sora Yarky etiştiydi Sovet Birliin kuvetleri. Kuşku durardı hepsi, kndn ihtrına kadar.

Tezdä işidildi, ani geçän gecä kapamışlar edi aylene başlarını: Balaban Ristuyu, Çavdar Tanası, Dogacı Tivçuyu, Dolma Petiyi, Kuyumcu Mitiyi, Şeremet Vaniyi hem Yabancı Trifunu. O adamnar yok olduydular izsiz. Kimsey bilmäzdi, saafidän, ne olmuştu onnarlan.

Şeremet Vani saygılı adamdı Yarküüdä. İslää becerärdi terzilik zanaatını, angısı geçmiş ona bobasından. Geç evlenmiş Tukan Nadiylän. Onuştan 1940-ıncı yılda onnarda vardı 3, 5 hem 7 yaşında üç küçük kızcaaz. Katılmış ilk dünnäa hem țivil cenklerinä. Düüşmüş nemțelerä hem avstriyalara karşı. Etişmiş poruçik sora da ştabs-kapitan. Cenk vakidında frontlarda bulunan akıllı hem bilgili kişilerä kolay verilärmış grad. Girginnii için kazanmış „Ayoz Anna” ordeni.

Țivil cenktä düüşmüş Kırmızı askerä karşı general Denikinın askerindä.

Kaybettiynän düüşleri, kaçmış

Türkiyeye, oradan da Romıniyaya, sora dönmüş Bucaka.

Yarküüdä Şeremet Vani kurmuş naşional-şaran parttiyasını, angısının başı olmuş kendisi. Elbetki butürlü biografıyaylan o yoktu nicä düşmesin bolşeviklerin tokmak baskının altına.

Bütün Basarabiya paylaştırıldıydı rayonnara. Yarküü girärdi N-ci rayona. Ordan komisarlar küüdä kurduydular küü sovetini. Sovetin başına koyduydular bir topraksız küülüyü, Koyuncu Toduru, ani hiç okumaa-yazmaa da bilmäzdi.

Stalinin dekretinnän 1940-ıncı yılda harman ayın 2-nci günündä Basarabiyada hem Nistrunun öbür tarafından 5 rayonda kurulduydu Moldova Sovet Soşialist Respublikası. Basarabiyanın poyraz tarafı hem Bucaan Tumarva¹, Bolgrad, İzmail rayonnarı alındıydılar Ukraynanın içinä. Ölä

¹ Tumarva – Reni.

Moldova Respublikası kaybettiği çıkışını Karpat bayırlarına, Tunaya hem Kara Denizə; moldovan, gagauz, bulgar küüleri sä Bucakta payedildiylär iki respublikaya.

Eni Sovet kuvetleri küülüleri grupaladıydılar dört kategoriyaya: zenginnär (kulaklar), kimin vardı 10 hektardan zeedä topraa, yada o aylelä, kimin vardı ıırakları; orta kategoriya (serednäklar) – 5-10 hektar topraklan aylelä; fukaaralar (bednäklar) – 5 hektardan taa az topraklan; 2-dän aşaa hektarlan yada hembettän topraksız aylelä sayıldılar batrak.

Rayondan komisarlar küüdä organizat ettiydilär batrak sovetini, karı sovetini, ilk sıradan kocasız karılardan, hem komsomol organizaşiyasını. Onnarlan bilä zenginnerin 20 hektardan zeedä topraklarını hem birkaç hayvannarını paylaştırdıydılar batraklara.

Herbir ayleyä koyulduydu vergi, diil paraylan, nasıldı rominnarda, ama

terekäylän, yaanıylan, yımirtaylan, sütlän, piinirlän, yapaalan. Herbir hektardan vergi bүүлärdi hektarların sayısına görä.

Kavalcı Dobrinin dokuz buçuk hektar topraa vardı, da o girärdi orta kategoriyaya. O topraandan sade sekiz hektar sürülärdi-ekilärdi. Yarım hektara iki yamaçta karşı-karşıya baa dikmişti, doz-dolay sa çok ceviz aacı hem zerdeli, erik, armut fidannarı gözelleşärdilär. Onun bir çiierek payı bostannıktaydı. Kalanı üç çiierek – tolokadaydı, cayırdaydı hayvannarı otlatmaa hem baltadaydı kamaş biçmää, balık tutmaa.

Ö zamannar Kahul deresi taa akardı, Kahul gölü sä taa çok uzanardı Yarküüyün merasına, da baltada çok kamaş, papur büüyärdi, balık bulunardı.

Dobri, ii çorbacı olarak, tutardı aulunda üç beygir, bir inek, otuz koyun hem çok kuş. Bir saygılı çorbacıydı küüdä. Yakışık hem kıvrak boylu, 38 yaşında adamdı. Uzun

esmer bıyıkları pek düzärdilär onun güneştän yanmış üzünü.

Küçüklüündän sınaşmış işä. Ancak doldurmuş 12 yaşını, açan vakıtsız geçinmiş anası, Pareşka. İki yıl geçtiynän evlenmiş Kireki kakusu , sora da – Sofi. Dobri kalmış salt bobasinnan, Kavalcı Koliylän. Doldurduynan 17 yaşını, sevişmiş Kristoglu Lambunun gözäl hem fikirli kızinnan Ankaylan, angısını beenärmiş taa bir delikannı 19 yaşında – Boylu Kolçi. O ilkin yollamış dünürcüleri istesinnär Ankayı olsun ona gelin. Kristoglu Lambu kayıllık vermiş, ama Anka aykırı gitmiş. O demiş bobasına:

– Bän severim sade Kavalcı Dobriyi da salt ona evlenecäm!

–Senin Dobrinin gelmemiş taa sırası evlenmää, ko büüsün ilkindän. Evlenecän o çocaa, kim uyêr sana eş olsun, – üfkeli demiş bobası, ama çetin karakterli Anka, bakarak onun gözlerinä, lafetmiş ölä:

–Eer verärseniz beni zorlan başkasına, bän asılam. Ozaman götüreceniz beni kliseyä diil steonozlamaa, ama tabutta, ordan da – mezarlaa.

Lambu bilärmış, ani onun en sevgili hem küçük kızı boş laf sölämeer. Onuştan yollamış haber Boylu Kolçiyä, ani fikirindän vazgeçmiş, da kızı olamayacak ona gelin.

Kristoglu Lambu bir kıyak, 48 yaşında, adammış hem saygılı ustaymış küüdä. Düzärmış fıçı, tekerlek, masa, skemnä, örtärmış evleri. İsläa kazanarmış. Karısınan Tudorkaylan büütmüşlär edi uşak: beş kız hem iki ool.

Boylu Kolçi afetmemiş Lambuyu, ani vazgeçmiş lafından. Bir gecä, açan o dönärmış keflicä aylesinä bir çorbacıdan, angısının evini örtmüş, birkaç kişi, ansızdan, koyup başına bir eski pala, sertliklän, adamnıksızlıkıan düümüşlär onu. Karannıkta Lambu tanımamış o erifleri, ama şüpelenärmış, ki Boylular yaptılar bu fenalıı.

Üç haftaya yakın kaavi, usta adam kalkamamış yataktan. İlaççı babu Arnaut Dimitra, Todora kızının kaynanası, gücülä koymuş onu ayaa, ama bu oluştan sora başlamış prost görmää, yufkalı kalmış saalı.

Bir yıldan sora Anka evlenmiş Kavalcı Dobriyâ. Onnar pek sevârmışlär biri-birini, ikisi dä çalışkanmış da kurmuşlar bir uygun, kutlu aylä.

1921 yılda kasım ayında Dobri çaarılmış romın askerinä. Saldatlıını yapmış Tekuç kasabasında. Gagauzlar o vakıtlar bilmäzmişlär romın dilini, onuştan slujbası pek aar geçärmış. Onun plutonunda² salt o gagauzmuş. Plutoner Dragan dayma onu cezalamış, ikidä-birdä kabaatsız düüyärmış.

Rotanın komandantı kapitan İon Kodränu denemiş, ani Dobri bir kırnak, işçi saldat, da almış onu kendinä dinçik.

² Pluton – отделение.

Yaparmış herbir işi onun aulunda, evindä; paklarmış kapitanın rubalarını, vaksalarmış çizmelerini, çepiçlerini, gezdirärmış faytonnan kapitanın karısını kukona Doliyi kasabada, götürärmış tükännara, karı frezeri salonuna. İslää izmet için, kapitan vermiş ona bir hafta otpuska.

Dobri hem Anka pek özlemiştir biribirini. Onuştan bütün gecä onnarı uyku tutmamış. Dokuz aydan sora Anka duudurmuş bir kızçaazı, da Dobriyi hembettän brakmışlar dönsün askerliktän aylesinä.

Altı yıldan sora, 58 yaşında, geçinmiş Ankanın bobası, Kristoglu Lambu. Kısadan sölemää, Kristogluların kaderi kısmetsizmiş.

1914-üncü yılda öldürmüşler baayında Lambunun batüsunu, Kristoglu Tanası. Tutarmış orda bordeydä biraz para. Kimsä annamış bu işi. Bir gecä vakıdı onu hem baa bekçisini, ani gelmiş Tanasa konuşmaa, ilkin zeetlemişler da sora öldürmüşler. Olmalı

istemişlär sölettirmää, nerdä saklı para. Rus jandarları bulamamışlar cellatları, ama Lambu şüpelenärmış, ki bu canavarlı yapmışlar Çavdarlar – üç kardaş.

O vakıtlar Yarküüdä çoyu bilärmış, ani Çavdarlar zenginnemişlär arsızlıklan, hırsızlıklan.

Aaçlıkta öldüydü Lambunun büük oolu – Demirçu, Rusiyada kaybeldiydi küçük oolu – Angel.

1940-ıncı yılda Kavalcılarda vardı 5 uşak. En büük kızı Kati doldurduydu 17 yaşını, sora Sanda – 14 yaşında, Nastika – 12 yaşında hem Zina – 8 yaşındaydı. En küçük uşaa çocuktu, adıydı Dani. Ancak doldurduydu 6 yaşını. Dani – bir gözäl simalı, karagöz, cäzibeli, açıkgöz, meraklı hem biraz şımarık uşaktı.

Hepsi taa karannıktan gidärdilär bobasınnan kira papşoyları, baayı kazmaa, ekinneri biçmää, tepelemää, tırmıklamaa tepelenmiş sıraları. Hepsinä bulunardı iş

kuvedinä gorä. Dobri her yıl alardı 2-3 hektar toprak arendaya komşu küülerdän. Onun gibi işçi, çalışkan çiftçi Yarküüdä az vardı.

Kavalcı Dobriyä koyulduydu vergi: 1800 kila terekä, 200 kila semiçka, 150 kila yaanı, 300 yımırta, 300 litra süt, 10 kila piinir, 10 kila yapaa. Aylesindä sä vardı 9 kişi. Neylän vardı nicä baksın onnarı, verdiynän bölä vergi? Pek zor vakıtlar geldi ydi küülülerä!

Bir pazar günü orta kategoriyadan 15 çorbacıyı zorladıydılar ükletsinnär taligalarına 10 çuval terekä da kırmızı bayraklan, çalgıcılarlan götürsünnär rayona vergisini. Bu kolonayı çıkardıydılar kinoya, göstermää ani çiftçilər "büük havezlän" vererlər devledä terekesini. Onnarın arasındaydı Kavalcı Dobri dä.

O kişileri, kim sayılmıştı naşional-liberal hem naşional-şaran partiyalarında, ikidä-birdä çaarardı ylar küü sovetinä rayondan gelän komisara, yada rayona, cuvap vermää, ne izmet etmiş partiyasında.

Rayona çağırılan kişilerin kimisi geeri tezdä dönmezdi, kapalı kalardı.

Kavalcı Dobri sayılmış naşional-liberal partiyasında. 1936-ncı yılın seçimnerindä ayrılmış konsilyer primariyada. Onuştan o çağırıldı çok kerä komisarlaraya cuvap etmää onun işleri için partiyada, primariyada.

Komisar herkerä sorarmış:

–Ne lafedärdiniz Sovet Birlii için toplantınızda? Ne yalannar solärdiniz küülülerä bizim için? Ne diversiya hazırlardı primariya bizä karşı?

Dobri bitirmişti iki klas rus dilindä taa eski rusta da biraz bilärdi rus dilini. O ölä cuvap verärmış komisara:

–Beni ayırdıydılar konsilyer primariyaya bir inançlı çorbacı gibi. Öbür konsilyerlerä bakarak, bän diildim zengin. Aylemdä var 9 kişi: 5 uşak, bän karımnan, ihtär bobam hem onun ihtär ikinci karısı. Ancak etişärdi neylän doyurmaa onnarı eni

berekedä kadar. Benim yanımda lafedilmäzdi açık, ne plannarı var kuvedi tutannarın partiyada yada primariyada, – ama bolä taa pek ufkelendirärmış komisarı.

–Sän yapma kendini saf adam, – sertlenärmış komisar, – solä dooru, ne bilersin, neçinki biz becereriz çözmää kanırık kişilerin dilini.

–Bän söleerim dooru, – demiş Kavalcı, – bän bilmeerim yalan söylemää. Kendi terimnän, uşaklarımın yardımınnan topladım averacıımı, ne var aylemdä, çırak tutmadım, kimseyä fenalık yapmadım.

–Biz bileriz, ani yaz zamannarı vardı gündelik işçilerin, bu da sayılêr sömürmək, – pirenärmış komisar.

–Benim yoktu gündelik işçilerim, bän ortak olardım hısımnarımnan, kimin yoktu hayvannarı işlemää tarlalarını. Onnar bana yardım edärdilər kazmaa baayı, papşoyları, biçmää ekinneri, bän dä sürärdim onnarın tarlalarını kendi puluumnan,

beygirlerimnän; arabamnan taşıyardım ekinnerini kırdan aullarına.

Ölä bitärmış Kavalcı Dobrinin sorguları herkerä.

Açan bobası çaarılardı rayona, Dani görärdi, ani anası hojma aalêêr, sıralêêr:

–Allah belasını versin bu duşmannara, ani ölä kabaatsız zeetleerlär kocamı. Uşaklarımı üüsüz brakmaa isteerlär zulumnar!

Şkolada uşaklar üürenärdilär rus dilindä. Dobrinin en küçük kızı Zina gezärdi ilk klasa. Üüredicilerin çoyu geldiymi Ukraynadan.

22 yıl Romın devletindä şkola işlärdi romın dilindä. Üürenilärdi 4 klas. 1938-inci yılda zaabitlär kaldırdıydılar eni şkola yapısı. Nastika Kavalcı artık bitirdiydi 4 klas 40-ıncı yılda. Uürenärdi pek islää.

Adamnar geçtiydilär slujbayı romın askerindä. Onuştan çoyu bilärdi biraz romın dilini da kimisi yardım edärdi uşaklarına üürenmää. Rus dilini sa pek az kişi bilärdi

Yarküüdä, da uşaklara zor gelärdi şkolada annamaa, ne söleer üüredici, hem hazırlamaa evdä uroklarını.

Küülülär o vakıtlarda lafedärdilär salt gagauz dilindä. Küçüündän ihtärına kadar kulannılardı şıralı, gözäl, haliz ana dili. Kimsey katmazdı yabancı laf konuşarkan biri-birinnän.

Küüdä açıldıydı birkaç tükän, nerdä satılardı imeeliklär hem ruba tovarları. Satılardı piriñç, karabooday bulguru, türlü materiya, hazır kostümnar. Hepsi ucuzdu, ama satıldılar ilkin fukaaralara.

Bir avşam, 1941-inci yılın kirez ayın 13-üncü gününä karşı, küüyä geldi ydi çok saldat iki kamionnan. Kuşkulandıydı hepsi varlı aylelär. Duyardılar, ani bu gecä küüdä olacek bir kötü olay.

Sabaalen işidildi ydi, ani gecä vakıdı kaldırmışlar dört ayleyi, angıların adamnarını kapadıydılar taa bildir: Balaban Ristunun, Dolma Petinin, Kuyumcu Mitinin

hem Yabancı Trifunun aylelerini. Karıları uşaklarınnan hem ihtärları trennän hayvannar için vagonlarda yollamışlar Sibirä. Brakmışlar alsınar kişi başına sade 10 kila ük. Paalı rubaları, kilimneri içerlerindän askerläär paylaştırmışlar kendilerinä. Öbür islää işleri almışlar küü sovetin izmetçileri. Kalanını hem hayvannarı vermişlär topraksızlara. Küü sovetin başı Koyuncu Todur almış kendinä Balaban Ristunun taligasını hem iki beygirini.

II

Geldiydi kirez ayın 22-nci günü. Dani uyandıydı taa dan erleri aarmadaan. Uyandırdıydı onu gürültü hem yaraflan ulumaası, ani işidilärdi dışardan. Sanda kakusu bir çıvdırık gibi baarardı:

–Cenk, cenk başladı!

Dani annayamazdı, ne olêr. Aklına geldi ydi bildirkı er tepremesi, açan bobası aldıydı onu kucaana da çıktıydı onunnan dışarı, nerdä artık bulunardı anası hem kakuları. Şindi sä kimsey alatlamazdı dışarı çıkmaa. Hepsi tekrarlardılar lafları “cenk başladı”.

Uyandıynan hembettän, Dani başladıydı annamaa, ani onun üstünä geler bir korkulu bela. O bilärdi, ani onun bobasının hem dädusunun başlarına düşmemişti katılmaa cenklerä. İlk dünnäa cengin yıllarında Kavalcı Dobri küçükmüş, Kavalcı Kolinin sä geçmişti yılları çaarılmaa cengä. Ama bobasının yakın dostu Azuoglu

Örgi düüşmüştü ilk dünnää cengindä rus askerin tarafında romın frontunda nemçelerä hem macarlara karşı.

* * *

Azuoglu Örgi 15 yaş taa büüktü Kavalcı Dobridän. O bir serioz, ürekli, çetin karakterli hem zengin, ama cömert adamdı. Vardı iki kızı: Jeni hem Melani. Jeni başarmıştı pedagogik şkolasını Braila kasabasıda da işlärdi kocasının üüredici küçük klaslarda Tumarvada. Melani zayıftı taa küçüklüündän. Bitirmişti salt 4 klas Yarküüdä, delikannıydı.

Azuoglu çok sevärdi Daniyi, çünkü yoktu kendi oolu. Açan gelärdi onnara, herkerä getirärdi ona bomboni, biskvit, para verärdi elinä. Dobri çıkarardı maazadan bir çölmek şarap, Anka sa koyardı sofraya piinir, slanina da, içtiynän birkaç filcän şarap, o adam başlardı

annatmaa cenktä geçirdii titsi düüş olaylarını.

Duygulu Dani açık aazlan seslärdi, nicä aar ıdırandan yada, yollandıynan atakaya, bir kıpışta ölärmış saldatlar kurşumdan, süngüdän, bombadan.

Azuoglu kaavi, geniş omuzlu adammış taa gençliindän. Onuştan kurtarmış kendini beladan süngü atakalarında, kurşumnar sa dolaylarmışlar onu – kismetliymiş, makar ki saklanmazmış başka saldatların ardına. Girginnii için kabletmişti Ay Örginin adına stavroz.

Yazın 1917-inci yılda bolşeviklerin agitaşıya sonucu – Rusiyanın askeri romın frontunda başlamış daalmaa. Askerliktän kaçaklar çok fenalık yaparmışlar bütün Basarabiyada hem, belliki, Bucakta da.

Azuoglu Örgi dönmüş evinä tüfeklän hem çok kurşumnan. O vakıtlar Bucakta çok hırsızlık olarmış. Onuştan zengin Örgi pek kuşku uyuyarmış. Onun evi bulunarmış

yamaçta. Aulun dolayında varmış üüsek pılan, bir dä kalın taftalardan üüsek porta.

Bir gecä o duymuş, ani auluna yaklaşêr bir sürü adam soymaa evini. Örgi çekilmiş saklı erä da ölä lafetmiş:

–Benim elimdä tüfek hem dä çok kurşum var. Kim girecek auluma, öldürecäm. Kendim ölümdän korkmêêrim. Sınaştım onu beklemää cenktä!

Küülülär bilärmişlär onun karakterini, tabeetini, onuştan kıyışmamışlar girmää auluna, daalmışlar evlerinä.

Gecän geceleri o kişilär artık soymuştlar birkaç çorbacıyı. Onnarın öncüsüymüş Kavalcı Kolinin küçük kardaşı – Kavalcı Tanas. Cenk vakıdında o yaparmış slujbasını jandarlıkta. Etişmiş olsun urädnik. Slujbasına görä o düüşärmış bolşeviklärlän, işçilärlän, fukaara çiftçilärlän.

Açan 1917 yılın Gücük ayın revolütiyası açıklamış serbestlik, jandarların çoyu daalmışlar evlerinä. Te, Kavalcı Tanas

başlamış serbestlii kullanmaa küüyündä kendi bakışına görä.

1918 yılın mart ayın 27-inci günündä Basarabiya eklenmiş Romıniyaya. Tezdä Tanası kapamışlar. Çok düümüşlər.

İstärmişlər söllettirmää, ani küüdä var bolşevik organizatıyası. Bir vakıttan sora kolvermişlər kapandan, ama beş yıldan sora o ölmüş.

Azuoglu Örgidä şindi vardı 25 hektar toprak, 4 beygir, iki öküz, 1 inek, bir devä, 30 koyun hem çok ev kuşu. 30-cu yıllarda kurmuştu eni gözäl ev dört odaylan, örtülü kırmızı keremetlän. Aldıydı yanına bir delikanni çocuu bir dä etişmiş kızı fukaara aylerdän – aulunda, evindä izmet etmää. Tutardı bir çırak. Kır işlerin sezonunda çok gündeliklän işçisi vardı, ama karışmamıştı politikaya romınnarın vakıtlarında. O küülär dä, ani yanaşmıştılar ona izmet etmää, işlemää gündeliklän, fena laf sölemäzdilər onun için. Bekim onuştan onu zeetlemäzdilər ölä, nicä başka zenginneri.

* * *

Dışardan hep işidilärdi yaraplan uultusu, pulemöt patlaması. Açan Dani taa uyuyardı, küü içinä düşmüştü üç bomba, ama büük zarar yapmamıştılar: biri düşmüştü meydana, ikincisi – bir çorbacının başçasına, üçüncüsü sä – klisenin üstünä, ama patlamamıştı. Bezbelli Allah engelletmiş yıkılsın klisä, ani kurulmuştu taa 19-uncu asirin 60-ıncı yıllarında.

Dolay küülerdä yoktu onun gibi gözäl klisä. O donaklardı Yarküüyü. Çan sesleri işidilärdi küüyün bütün merasında. Şindi durardı kapalı. Sovet kuvedi, bolşeviklär inanmazdılar Allahı, popazlar da baskı altına konardılar. Yarküü klisesinin iki popazı hem däkonu gittiydilär romınnarlan bilä.

Sabaalen küülülär çıktıydılar sokaklara. Toplanardılar grupaylan adamnar, ayırı karılardan, da fikirlärdilär, nicä var nasıl ilerlesin olaylar bu cenktä. Taa çoyu sayardı,

ani Sovet Birliin Kırmızı Askeri brakmayacak Romınyanın askerini, Germaniya askerini baalaşını, geçsin Prutu. Vardı kişilər, angıları düşünärdilər başka türlü, ama onnar sakınardılar sölemää sözünü açık.

Günbatısı tarafından yaraplan eskadrilyaları gök altında uçardılar günduusu tarafına dooru. Onnara karşı çıkardı birkaç avcı yaraplanı kırmızı yıldızlarla kanatlarında. Eskadrilyadan ayırıldılar bir grupa yaraplan da başlardı düüş havada. Küülülär saat daalışardılar evlerinä da saklanardılar maazalarda.

Kavalcı Dobrinin vardı büyük, derin maazası kilerin altında, nerdä o tutardı şaraplan dolu fıçıları hem kışın – zarzavatlari, turşuları, yazın sa – bostandan karpuz, kaun. Maazanın tavanı kurulmuştu çorbacıya, kalın kütüklerdän, kaposu sa – kalın salkım taftalarından.

Yukardan işidilärdi pulemöt patlaması. Ba bir taraftan, ba öbür taraftan kara

tütünnän kuyruunda avcı yaraplannar kaybelärdilär gorizontun ardında. Tezdä kırmızı yıldızlı yaraplannar bitärdilär, eskadrilya sa tutardı yolunu. Tumarva tarafından işidilärdi top patlaması.

İkinci günü Tumarvadan kaçaklar başladıydılar daalmaa dolay küülerä. İki rus aylesi, Kavalcı Dobrinin romın vakitlarından dostları, geldiydilär ona. İslää lafedärdilär romın dilindä. Melin Grigoriy Petroviçin hem Mariya İvanovnanın vardı sade 15 yaşında bir oolu – Tihon, angısına deyärdilär Tişa.

Pavlenko Evgeniy Nikolaeviçin hem Nina Petrovnanın vardı salt bir 10 yaşında kızı – Katüşa.

Bu aylelärlän Kavalcı Dobrinin vardı alış-veriş işleri. O satardı onnara toptan birär fıçı şarap, un, yımırta, tumarvacılar sa sora, bu malları tek-tek taa paaliya satıp, kazanardılar çok para.

Katüşa bir karagöz kızçaazdı. Giiyärdi bir kısacık fistancık, angısının altından

görünärdi kısa doncaazı. Saçlarını örärdi iki kısacık pelik, uçlarına sa baalardı iki pembä şiritçik. Sokulardı taa çok Daniyä, diil Zinaya, kimä taa yakındı yaşından. Çıktıynan kapunun önünä, çaarardı Daniyi:

–Çoçucak, çoçucak, gel burayı, isteerim seninnän oynamaa!

–Benim var adım, – üfkeli deyärdi Dani,
– oyna yalnız!

Dani ondan azetmäzdi. O beenärdi Tişayı, hep onun dolayında dönüşärdi.

Tişa – bir gözäl, kıvrak boulu, kula hem sinkalı gözlü çocuktu. Düzärdi Daniyä uçundak da, çıkıp sokaa, üüredärdi onu, nicä läüzim kullanmaa uçundaa. Ačan esärdi lüzgercik, Dani, sıkı tutup elindä uçundak ipliin ucunu, kaçardı lüzgerä karşı da kaldırdı onu yukarı havaya. Komşu uşaklar kaçardılar onun ardına, neylän Dani pek hodullanardı.

Biri-biri ardsora geçärdi kasavetli günnär. Yarküüdä kimseydä o vakıtlar yoktu

radio. Küülülär gazetaları okumazdılar. Elbetki, kimsey bilmäzdi, halizdän, ne olêr dolayda. İşidilärdi haberlär, ani Kırmızı Asker başka frontlarda çekilärmış geeri. Tumarva – Kahul frontunda sa taa devam edärdi düüşlär. Korkunç düüşlär gidärmış Kahul rayonun bir küüyündä – Tığankada. Çok romın askeri kıyılarmış orda.

Kirez ayın bitkisindä durardı pek sıcak günnär, sansın kaynardı ortalık. Göktä orda-burda görünärdi siirek biyaz bulutçuklar. Çiftçilär kırdä bakardılar işinä. Biçärdilär yulaf, arpa ekinnerini, tepelärdilär, kazardılar papşoyları. O yıl bereketliydi.

Rayondan sovet zaabitleri alat-kıpıt başladıydılar gitmää günduusu tarafına. Yarküüdän kaçardı o kişilär, angıları izmet ettiydilär sovet kuvetlerinä: Jenioglu Stoyan, Karaman Dimitri, Karaivan Kosti, hem, elbetki, küü sovetin başı – Koyuncu Todur. Gidärdilär aylelerinän, kendi taligalarinnan.

Koyuncu Todur geçirmişti kendi adına Balaban Ristunun iki beygirini hem taligasını. İlersi günü o kabletmişti izin rayondan yaksın küüyün un maşinasını hem oloyniçalari, ama küülülär engellettiydilär çıkarsın başa bu fenalıı.

Yarküüyün içindän geçärdilär yayan, ter-su içindä, saldatlar kırmızı yıldızlı kaskalar başlarında, tüfeklär omuzlarında. Pek küsülü görünärdilär onnar, sansın utanardılar bakmaa küülülerin üzünä.

Ertesi günü tumarvalı adamnar gittiydilär annamaa, ne olêr kasabada. Tez döndüydülär geeri. Sölärdilär, ani Tumarvada yokmuş asker. Sovet askeri gitmiş, Romın askeri sä taa girmemiş kasabaya. Kalaba soyarmış tükännarı. Alıp aylelerini, kaçaklar gittiydilär evlerinä.

III

Birkaç gündän sora Yarküüyä geldiymi jandarlar – bir pluton. Onun komandantıydı plutoner Ştefan Nikolaesku, yardımcısı sa – sercent-major İon Pasatu. Jandar postunu erleştirdiydilər Dolma Petinin evinä.

Yarküü girärdi İzmayıl bölgəsinä hem Tumarva plasasına. Tumarvadan zaabitlik organnarı koyduydular küüyä primar bir zengin aynenin başını – uslu adamı Tukan Evgeniyi, ona yardımcı sa – Karayani Vasiyi.

Jandarlar yapıştırdıydılar çorbacıların tafta aullarına emir, ki küülülär iki gündä kendileri versinnär posta tüfekleri, kılıçları, süngüleri. Kim saklayacak bu işleri, urulacak kurşuma. Yarküüdä bulunmıydı ölä kişilər, ama işidildiymi, ani komşu küüdä urmuşlar kurşuma bir adamı, Salabaş Paniyi, angısında jandarlar bu iki gündän sora bulmuşlar saklı tüfek. Yarküüdä kapadıydılar Meracı Dimuyu, Partalı Vaniyi hem taa birkaç kişiyi Sovet kuvetlerinnän

işbirlii için. Tezdä onnarı kolverdiydilər evlerinä, ama kendileri annadardılar, ani onnarı düümüşlär postta.

Topraksız ayleleri zorladıydılar çevirsinnär zenginnerä topraa hem hayvannarı, ani verilmiş onnara Sovet kuvedi zamanında, hem ödesinnär zarar için para yada çıraklık etsinnär onnara parasız, salt imäk için. Azuoglu Örgi afettiymi ona borçlu adamnarı.

Maaledä laf çıktıydı, ani izmetçilerin Mişanın hem Veranın aralarında yakınlık olarmış. Azuoglu Örginin kulaana etişmiş bu laflar, da o çalışarmış evermää gençleri biri-birinä, söz verärmış geçirmää onnarın adına bir hektar toprak, ama tezdä gözäl Verayı anası-bobası everdilär aşırı küüyä bir varlıklı çocaa, da bu laflar unudulduydu. Döndüydü evinä Mişa da.

Veranın erinä Azuoglu aldıydı izmetçi bir bulgar küüyündän dul, uşaksız, genç hem gözäl kariyı, angısının adıydı Marina.

Azuoglu Melaninin saalı gün-gündän taa beter olardı. Bobası götürdüydü onu Galaş kasabanın bolnişasına, ama doktorlar ilacını bulamamışlar. 1942-inci yılın kasım ayında delikannı Melani öldüydü. Azuoglu Örgi gömdüydü kızını paalı tabutta, giyimni gelin rubalarinnan. Çiizlerini paylaştırdıydı fukaara delikannı kızlara.

Bir yıldan sora öldüydü eşi Dimitra da. Kaldıydı evindä yalnız, genç izmetçi karıyan. Enidän evlenmediydi, oldu ydu kakaval adam gibi, siirek gelärdi şindi musaafirlää Kavalcılara.

Kavalcı Dobri gecedän geceyä kadar uşaklarinnan bulunardı kırdä. Bitirdiydi ikinci kerä kazmaa papşoyları, biçmää ekinneri.

* * *

Dobrinin bobası Kavalcı Koli bitki yıllar yazın bulunardı baada. Ufak çiftçi işlerini orda yapardı yalnız. Kurduydu orda

oolunnan Dobriylän bilä bir bordey. Kazmışlar bir kuyu üç metra uzunnuu, iki metra genişlii bir metra da derinnii. Üstünä dikmişlär kamiştan bir örtü, içini suamışlar samannan karışik sarı topraklan. İçindä uydurmuşlar bir kapucuk bir dä pat. Olmuş bir yakışıklı yaşamak eri. Orda yaşardı yazın gecä-gündüz dädu Koli. Kimi kerä Dani dä beenärdi yaşamaa baada birkaç gün dädusunnan, doyunca imää üzüm hem karpuz, kaun, angılarını dädusu büüdärdi çotuk sıraların arasında.

Kavalcı Koli ihtärlıında da bir balaban gözäl adamdı. Eşinnän Pareşkaylan büütmüş üç uşak: iki kız bir dä ool. Kırk yaşında kalmış dul. Evermiş kızlarını. Dört yıl yaşamış sade oolunnan. Everdiynän oolunu, enidän evlenmiş kendi dä bir dul uşaksız kariya, Selemet Kiçaya. Gözäl çalarmış kavallan, ani kalmış ona bobasından. Çalarmış düz ava, kadınca, maramca, polka havalarını. Konuşkalarda o

pek istenilän adammiş. Şindi ihtärlüünde siirek alardı elinä kavalı, etişmäzdi kuvedi üflemää. Kimikerä çalardı Daniyâ deyni, neçinki pek sevärdi onu.

Bir kerä gecä yarısında, 40-ıncı yılın kirez ayın ortasında, dädu Kolinin bordeyinä yaklaşmış üç kişi. Dolu ayın şafkında o kişilär görünärmışlär pek kapsık, çoktan traş olmadık hem yorgun. Lafedärmışlär gagauzça, ama diil yarküülülär gibi.

–Avşam hayır olsun, çorbacı! – danışmış onnarın arasında en balaban kişi.

–Çorbacılar uyuyêrlar evlerindä,– demiş dädu Koli, – bän sä, nicä gorersiniz, yatêrim baada bordeydä.

–Dooru lafedersin hoş adam, – süzmüş dişlerin arasından öbür kişi, ani durarmış balabanın sol tarafında, – ama biz birkaç gün bir trofa almadık aazımıza. Yok mu sendä neylän doyurmaa bizi?

–Bir hristiyan her vakit läüzim versin aazından bukasını aaç insana, bulacam neylän

doyurmaa sizi, – cuvap vermiş Kavalcı Koli.

Almış elinä bir sepetçik da yollanmış baaya dooru, ama üçüncü erif, ani şindiyä kadar susmuştu, gitmiş onunnan bilä.

–Korkêr, ani kaçacam, – şüpelenmiş dädu Koli da bir titsi duygu almış onu, ama çalışmış saklamaa şüpesini o eriftän.

• Doldurmuş sepetçii patlacannan, biberlän, salataylan, angılarını büüdärmüş baayın içindä. Döndüynän geeri bordeyä, koymuş onnarı sofraya, dilimnemiş yarım somun ekmek bir dä parça piinir – bütün zapasını bordeydä o anda.

Hiç beklemedään bordey saabisinin teklifini, o eriflär, aaç canavarlar gibi, yok etmişlär birdän o imekleri. Kalkmışlar sofradan da – ne sana saa ol, ne sana kal saalıcaklan – yollanmışlar gitmää. Biraz vakıttan sora duruklanmışlar, da Kavalcı Koli işitmiş onnarın çekişlerini:

–Siz ne, isteersiniz brakmaa onu diri mi? Osaat gidicek küüyä da haber verecek

primariyaya bizim için, – deyərmiş o erif, ani gitmişti dādu Koliylän baa içinä.

–O diil ölä adam, – aykırı sölemiş balaban erif.

–Sän neçin susêrsın? – danışmış ilk erif öbür kişiyä, – o bizi satacek, da kaybelecez vakitsız. Onuştan mı, öldürüp bekçiyi, kaçtık jandar postundan, ani dönelim genä orayı mı bu dādu için? Jandarlar bizi yok edeceklär bir kıpışta.

–Adam bizi doyurdu hristiyanca, göründü, ani ii üürekli, diil o kişilerdän, angıları istär olsun ilişiklii jandarlarlan, – demiş o kişi.

Kavalcılar bilinärdilär küüdä nicä uslu, diil serbezli adamnar. Ama aar çiftçilik işleri yapmıştılar onnarı kuvetli, damarlı. Becerärdilär korumaa kendisini serbezli eriflerdän. Onuştan küüdä onnara kötü kişilär ilişmäzdi. Dādu Koli ihtärlında da ölä duyarmış kendini.

O karar almış, eer dönärselär geeri bu geceli konuklar, paalı versin canını. Almış

elinä nacaä yastık altından, mandallamış kapucuu da hazırlanmış korunmaa. Duyarmış kendini bir sıkılmış prujina gibi. Ama kimsey bordeyä başka yaklaşmamış. Dädu Koli enikunu açmış kapucuu da nacaklan elindä çıkmış bordeyin önünä. Cancun yokmuş dolayda. O taa şindi duymuş, ne bela güdärmiş onu birkaç minut geeri, da bir korku kaplamış, sıkmış üreeni.

Ayakları kendileri götürmüşlər onu baayın ortasına, sel deresinin izinä, ani bitärmiş küüyün kenarına yakın. Nerdä adım-adım, nerdä kaçarak, etişmiş küüyä, auluna. Girmiş küçük evin içinä, nerdä yaşarmış karısinnan. Babu Kişa uyanmış, görmüş yanında kocasını nacaklan elindä da başlamış baarmaa. Dädu Koli taa ozaman gelmiş kendinä, koymuş nacaä patın altına da annatmış, ne seremcä gelmiş başına bu gecä.

Sabaalen bu olayı artık bilärdi bütün aylesi, ama kimsey küülülerä bir laf

kaçırmadıydı onun için. Bir hafta dädu Koli çıkmadıydı aulundan. Dönsün geeri baayına sakınardı, ama sora uslandıydı, kuşkuluu geçtiydi. Genä döndüydü baaya bordeyä.

* * *

Romıniyanın zaabitleri başladıydılar Bucakta mobilizațiya yapmaa gençleri 19-25 yaşında, ama gagauzları fronta yollamazdılar. Sade o kişileri, angıların laapları benzärdi moldovan laabına, sokardılar cenkä.

Kavalcı Ankanın Kira kakusunun oolu, Sırbu Vani, düüşmüştü romın askerin tarafında Kırmızı askerä karşı Odesada. Bir bomba parçası koparmıştı sol kolunun dirseendän aşaaasını da, ıçıranı alıştıynan, geldiymi küüyä evinä.

Çorbacıların ii soylu beygirlerini ucuz-ucuz alardılar cenkä. Front gün-gündän taa uzak bulunardı Bucaktan. Yarküüdä az duyulardı, ani gider cenk.

Güzün başladıydı işlemää şkola. Üre-
dicilerin çoyu yarküülü kişilärdi Romıniyadan
karılarının, ani başarmıştılar pedagogik
şkolalarını Romıniyada: Taşçı Tamara, Karaivan
Vani, Dermenci İgnat hem Duan Petri.
Tamaranın kocası, Mihay Radu, direktordu.

Dani Zina kakusunnan gezärdi ilk klasa.
Onnarlan bilä üürenärdi plutonerin kızı
Ancelika Nikolaesku, angısı oturardı
Zinaylan bir bankada. Urokların
aralıklarında Zina konuşardı Ancelikaylan
romın dilindä, onuştan o kardaşından taa
islää lafedärdi romınca.

Üürediciydi o klasta Dermenci İgnatın
eşi – Doamna Viorika. Makar ki Zina
bitirdiydi bir klas ruslarda, romınnar
saymadydılar o klası.

Nastika hem taa birkaç kız hem çocuk,
ani islää notalarlan başarmıştılar 4-üncü
klası 1940-ıncı yılda, gezärdilər 5-inci klasa.

Başlandıydı slujbalar klisedä. Küüyä
geldiydi iki popaz: biri gagauz – Ay boba

Nikolay Mitiş, biri dä moldovan – Ay boba Konstantin Virtosu.

Pazar günneri küüyün ortasında, meydanda, olardı horu. Gençlər evlenärdilər, düün yapardılar, steonozlanardılar klisedä, vatiz edärdilər uşaklarını.

* * *

Şkolanın direktoru Mihay Radu, başka üüredicilər, taa çok Ay boba Nikolay Mitiş, inandırmıştılar Kavalcı Dobriyi yollasın kızını Nastikayı üürenmää Kişinöva Eparhial pedagogik şkolasına (şkoala normală) kızlara deyni.

Ayrı talantlı olarak kişilerä, diil zengin aylelerdän, Eparhiyanın tarafından büyük ikram–yardım olarmış: parasız üürenärmışlər, bakıarmışlar, yaşarmışlar obşcejitiyada. Nastika kazanmıştı konkursu en büyük notaylan – 10 – da bobasına kalmıştı ödemää sade şkola taksasını – 3600

ley yılda, 20000 ley erinä – okadar tutarmış üürenmäk. Üürenilärdi sä o şkolada 8 yıl. Şkola forması için, başka rubaları için lääzımdı harcansın yakın taa okadar para.

Nastika ayırılardı öbür kızkardaşlarından duuma ruh inceliinnän, aklısınnan, fikirinnän. Kıvırcık, kara sülük gibi, saçları, alaca gözleri, uzun kirpikleri, eni ay gibi kaşları, biyaz tenni siması yapardılar onu pek gözäl kız. O kimseyä bir fena laf sölemäzdi. Kolegalarinnan annaşarmış pek ii. Çoyuna yardım edärmış hazırlasın uroklarını ertesi günü için. Hepsi onu beenärmiş.

–Sän hiç benzämeersin küülü çiftçi uşaana, Nastika, – deyärmiş ona surataları, – sän ölä cana yakınsın, sansın büümüşün bir klisä izmetçinin aylesindä!

Kavalcı Dobri çalışkan, becerekli, başarılı corbacıydı, ama diildi zengin. Ona aar gelärdi harcamaa okadar para Nastikayı üüretmää deyni, ama istemäzdi pek akıllı hem sevgili kızı kalsın çiftçilik etmää küüdä. May her pazar

günü o gidardı taligaylan Tumarvaya panayıra karısınan bilä satmaa şarap, tauk, yımırta, ilkyazın sa – kuzu da. Çalışardı yapmaa para Nastikayı üüretmää deini. Çıkardılar evdän taa gecedän. Herkerä alardılar Daniyi dä. Ne kalardı satılmadık, verärdilər toptan taa ucuz Melin Grigoriy Petroviçä.

Dani çok sevinärdi, ani dayma görüşer Tişaylan, angısı baaşlardı ona ba bir eni uçundak, ba çakısını, ba topunu. Pek ii kalpli çocuktı.

Mariya Petrovna teklif edärdi Kavalcıları sofraya. Koyardı birär çini çorba inek şkembesindän hem biyaz ekmek. O çorba gözäl kokardı naaneyä, leuştäna hem petruşkaya da pek datlıydı. Dobri doldurardı büüklerä birär filcän şarap.

Kalktıynan sofradan, annadardılar biri-birinä, ani gün-gündän taa zor olêr yaşamak cenk vakıdında.

Taa çok lafedärdi Mariya Petrovna, o bir şen hem lafçı insandı. Giiyimniydi biyaz

9939

eteklän hem biyaz pamuktan bluzaylan, angısının altından sırdardı birazıcık dolu güüsleri – bu pek düzardı onu.

Grigori Petroviç hem Dobri lafa durardılar ayırı alış-verişleri için. Ayırıldılar ii dostlar gibi.

Pavlenko Nina Petrovna ayırılmrştı kocasından. Onnarlan Kavalcılar şindi siirek buluşardılar.

IV

O aylelerin, ani kaçıydılar Kırmızı Askerlän bilä, uymamış bir türlü ecelleri. Karaman Dimitriyi hem Jenioglu Stoyanı Rostov kasabasında ayırmışlar aylelerinden da haydamışlar Sibirä şahtalara. Karıları uşaklarınan duruklanmışlar Kavkazda, nereyi front etişmemiş. Karaivan Kosti aylesinnän hem kardaşınnan ilişkeylan taa ileri gittiydi küüdän. Erleşmişlär Uralda.

Koyuncu Todurun karısı Donka başlamış nazlandırmaa kendisini taa baştan – hep istärmış dönmaa geeri.

–Git yalnız, bän dö necäm uşaklımnan geeri, evimä. Şeytan biler, ne bekleer bizi yabancı taraflarda. Kimä biz läüzimiz oralarda? – mırıldanarmış o bütün yol. İkidä-birdä çevirärmış taligayı geeri. Todur – yımışak, kararsız bir adam – yalvararmış:

–Yapma olä, mari Donka, beni romınnar afetmeyeceklär o işlär için, ne olduydu küüdü. Sän isteersin uşaklarımız

üüsüz mü kalsın? – savaşarmış inandırmaa karısını herkerä Yarküüyün sovet başı Koyuncu Todur, ama ölä kalmış geeri öbür küüdaşlarından.

Don deresinä yakın onnarı, Basarabiyadan hem Ukraynadan başka kaçaklarlan, etişmiş Germaniyanın hem Romıniyanın askerleri. Basarabiyalıları nemçelär vermiřlär romınnara da siguranın ofişterleri o saat başlamışlar sorguya çekmää aylä başlarını.

Koyuncu Todur kolay tanıtmiş kendini, ani o N-ci rayonun Yarküüyün başıymış Sovet Birliin günnerindä. Aylesini brakmışlar dönsün evinä yayan. Taligayı beygırlärlän almışlar askerlär. Aylä başını sa kapamışlar.

Bir aydan sora, aylesindän ileri, Koyuncuyu vermiřtilär Yarküüyün postun elinä. Görünärmiř pek zeetlenmiş kişi gibi: gözlerin dolayı çüp-çürük, arkasında gölmeendä sıra-sıra kuru kan, ellerin parmakları morarmış.

Her gün postta bir küülü izmet edärdi taligasınnan. O gün Kavalcı Dobrinin sırasıydı izmet etmää. Görmüş, nicä iki jandar götürer Koyuncuyu sorgu odasına, nerdä beklärmış plutoner Nikolaesku hem sergent-major Pasatu.

Dışardan işidilärmış, nasıl geçer sorgu. Koyuncu bilmäzmiş romın dilini. Onuştan plutonerin soruşlarını hem Koyuncunun cevaplarını çevirärmış bir küülü genç çocuk Kosti Toduroglu, angısı yazarmış postta sorgu protokollarını.

–Neçin kapadınız da yok ettiniz küüyün çorbacılarını: Balaban Ristuyu, Çavdar Tanası, Dogacı Tivçuyu, Dolma Petiyi, Kuyumcu Mitiyi, Şeremet Vaniyi, Yabancı Trifunu? – sormuş plutoner.

–Bän bilmeerim bişey onnar için. Bu olay olduydu ilk haftada Sovet günnerindä. Kurulmadıydı taa küü soveti, bän dä diildim taa sovetin başı, – cevap vermiş Koyuncu Todur.

–Açan kaldırdılar Balabanın, Dolmanın, Kuyumcunun, Yabancıнын aylelerini, ozaman da mı diildin sovetin başı? Ne kaptın kendin hem ne aldılar başka sovet izmetçileri onnarın averäsından? – üfkeli sormuş plutoner.

–Bän aldım sade Balaban Ristunun taligasını hem iki beygirini küü sovetindä kullanmaa deyni. Bilmeerim, ne aldılar kaldırılannarın evlerindän sovetin başka izmetçileri. En paalı işleri, eni kilimneri aldıydılar taa ilerdän askerlär, – yavaşacık söylemiş küü sovetin başı.

–Neçin istedydin yakmaa un maşinasını, canabet adam? Ne, bolşeviklär mi kurduydular onu? Un maşinanın var corbacısı – saygılı inciner Kuyumcu Sandi, – sertlenmiş Ştefan Nikolaesku.

–Olä izin verildiydi rayondan, – yavaşacık fisirdemiş Koyuncu Todur.

Plutoner artık bilärmiş derindän, ne olmuş Yarküüdä, açan küü bulunardı sovet

kuvetlerin elindä. Onuştan Koyuncunun sorgusu geärmiŝ formal, protokola yazmaa deyni. Sercent-major İon Pasatu, tamah insan zeetlemää, bir atmaca gibi bakarmıŝ plutonerin gözlerinä, versin ona izin düümää gücölä ayaka duran kurbanı.

–Sercent-major, öz dilini hem temizlä aklısını bu bolŝeviin! – izin vermiş plutoner.

İki jandar yıkmıŝlar Koyuncuyu üzü koynu, kaldırmışlar kuru kannı gölmeeni, brakmışlar ıplak kıçını da İon Pasatu büük havezlän tutunmuŝ kamılamaa halsız adamı nereyi razgetirärsä.

Koyuncu baştan pek baararmış, sora sa kaybetmiŝ kendini. Bir jandar dökmüŝ yarım kazan su başına da, adam geldiynän kendinä, iki jandar koltuktan ıkarmıŝlar onu dışarı, götürmää geeri maazaya.

Postun önündä toplanmıŝ kaldırılmıŝ aylelerin karı hısımnarı. Onnar sarmıŝlar doz-dolay küü sovetin başını da baŝlamıŝlar yumuruklamaa onu.

Balaban Ristunun kızkardeşi
Başçavancı Nadi çalışarmış tirmalamaa
üzünü, gözlerini. Keskin seslän baararmış:

–Zulum, seni asmaa läazım meydanda
da kaldırılmışların senseleleri hepsi
tükürsünnär üzünä!

Jandarlar kuumuşlar karıları postun
önündän da kapamışlar Koyuncu Toduru
maazaya.

Yarım yıldan sora Kişinövda Kurtä
Marțialada³ olduydu sud. Koyuncu Todura
kesilmişti 5 yıl kapan. Geçmediydi bir yıl,
açan işidildi, ani Todur annaşılmaz
durumda vakıtsız ölmüş kapanda...

³ Curtea Marțială – военный трибунал.

V

1942-inci yılın hederlez ayın ilk pazertesi günü sabalen Yarküüdä aazdan-aza işidildiği haber, ani geçän gecesi olmuş bir büük bela: öldürmüşlər Karavasili Vaniyi, angısı kürkçülük zanaatını haydardı. O bir 30 yaşında, alçak boylu, uslu hem zayıf adamdı. Bezbelli sepi kokuları, ani hojma duyulardı içerindä, osobit o odada, nerdä durardı sepi fıçısı koyun derilerinnän, yonmuştular onun saalını. Adam dayma üüsürärdi.

Vaninin eşi Girgina gözäl, eşil gözlü, dolu güüslü hem biraz kalınca, oynaş görünüşlü karydı. Beş yaş taa küçüktü kocasından.

Uşakları yoktu. Karı mı kısırdı, osa adam mı yufkaydı, ama on yıl barabar yaşamakta uşakları olmadı.

Girgina bümüştü fukaara ayledä. Haliz bobası ölmüş, açan o doldurmuş 12 yaşını. İkinci bobası Turlak Todur çıraklık

edärmüş Çavdar Tanasta. Onun ilk karısı ölmüş oftigadan. Kalmış yalnız, 14 yaşında oolunnan. Bir yıldan sora evlenmiş dul kariylan, 14 yaşında Girginanın anasinnan, angısı çalışarmış popazların evindä izmetçi. Uşaklar kalarmışlar evdä ikisi. Tezdä aralarında başlamış yakınnık olmaa. Kızın anası Sultana bir gün ansızdan dönmüş evä da tutmuş onnarı yaparkan bu kötü işi. Fenalıklan düümüş kızını. Avşamnen hep ölä fenalıklan Todur düümüş oolunu.

Açan Girgina doldurmuş 15 yaşını, evermişlär onu 20 yaşında delikannı anasız-bobasız çocaa Karavasili Vaniyä.

Girgina kalmış tamah sevgiyä. Zayıf Vani onu kandırmazmış. Onun için kötü laflar daalardı küüdä. Yatıp-kalkarmış başka adamnarlan. Bitki vakıtlar sevişärmüş evli genç adamnan Slavioglu Mitiylän.

Bu belayı bildirmiş jandar postuna kâr öldürülmüşün karısı Girgina. Alayarak annatmış, ani, sansın, bu gecä gecelemiş

suratasında Terbici Sonäda, bir dul uşaksız karıda da, döndüynän sabaalen evinä, bulmuş kocasını yatakta kesilmiş gırtlaannan.

Sercent-major İon Pasatu iki jandarlan gitmiş kürkçünün evinä. Aulun içindä orda-burda yuvarlanarmışlar sepeli derilär. Patta döşään üstündä, kuru kan içindä yatarmış ölü adam.

–Ne kaybeldi içerdän? – sormuş İon Pasatu.

Hiç düşünmedään, bakınmadaan dolayına, Girgina cuvap vermiş:

–Üç keptar, beş kalpak hem dört sepelenmiş, paklanmış toklu derisi.

Bu cuvap şüpelendirmiş sercent-majoru.

–Nezaman bu karı etiştirmiş saymaa kaybelän işleri. Ölä tez söledi laflarını, sansın ilerdän hazırlamış cuvapı. Çalışêr inandıрмаa, ani hırsızlar soymuşlar evi hem öldürmüşlär saabisini, – fikirlemiş Pasatu.

Dönmüş geeri posta ölünün karısınan. Bir jandarı brakmış kürkünün evindä korusun aulu hem beklesin Tumarvadan kuvet organnarın temsilcilerini.

Plutoner Ştefan Nikolaesku açmış bir telefon Tumarva plasanın prokuraturasına da söylemiş, ne bela oldu geçän gecesi Yarküüdä.

Üülendän sora posta etişti Tumarvadan sorgu daavacısı Mihay Oltänu da sercent-majorlan hem Girginaylan bilä gitti Karavasili Vaninin evinä. Görgün olarak, o annamış, ani bu adamı öldürmüş ona yakın bir kişi, neçinki yokmuş düüş izi tenindä. Olabilir, ani adamı öldürmüşlär uykusunda. O danıştıydı ölünün karısına:

–Sän mi öldürdün kocanı, kiminnän yaptın bu fenalı?

–Vay, nicä aklınıza geldi ölä fikir! – şaştı Girgina.

–Nerdeydin sän gecä vakıdında, açan öldürülmüş bu zavallı raametli? – devam ettiydi sorgucu.

–Bän gecelediym suratamda Terbici Sonäda, – cevap verdi raametlinin eşi.

Bu anda içeri girdiydi ölünün kakusu Varçi. Dizeräk, o başladıydı yumuruklamaa Girginayı:

–Kancık, zulum, sän yavklunnan yaptın bu kabaatı!

–Kimdi onun yavklusu? – danıştı Varçiyä Mihay Oltänu.

–Bütün maalä bilärdi, ani bu kancık yatıp-kalkardı Slavioglu Mitiylän, – dediydi aalayarak Varçi.

Sorgu daavacı buyurdu İon Pasatuya getirinnär posta Slavioglu Mitiyi hem Terbici Sonäyi. İki jandar gittiydilər tutmaa Slaviogluyu hem Terbiciyi. Öbürleri Girginaylan bilä döndüydülär posta.

Tezdä etiştıydı jandarlar Slaviogluylan hem Terbiciylän. Slavioglu Mitiyi kapadıydılar maazaya, Terbici Sonäyi sä Oltänu çektiydi sorguya.

–Sölä bana, kadın, geceledi mi sendä Karavasili Girgina? – sordu sorgucu.

–Da, geceledi, – dedi Sonä.

–Yalnız mıydı, osa Slavioglu Mitiylän bilä mi? – devam ettiydi sorgucu.

Sonä ilkin kızardıydı, sora sa olduydu bim-biyaz, ama topladıydı kendini da dedi, ki yalnızmış. Sorgu daavacısı verdiydi izin İon Pasatuya temizlesin aklısını bu insanın.

Gördüynän rizina bastonu Pasatunun elindä, Sonä başladıydı titiremää da o saat tanıttıydı, ani biläymişlär, ama gecä yarısından sora gitmişlär ordan.

Sorgu daavacısı buyurduydı Terbici Sonäya yazılsın sorgu protokoluna da salverdiydi gitsin evinä. O saat başladıydı sorguya çekmää Girginayı:

–Sölä, Karavasili Girgina, neçin hem nicä yavklunnan öldürdün kocanı?

–Bän onu öldürmedim. Döndüynän sabaalen evimä, bän buldum onu ölü, – cuvap verdiydi Girgina.

Sän işittin mi, ne söledi Terbici Sonä? – ekledi Oltänu.

–O söledi yalan korkudan, – bir kıpışta dedi Girgina.

Sorgu daavacısı verdiydi izin sercent-majora düsün kabaatlıyı da tanıtsın kabaatını. İon Pasatu bük havezlän başladıydı sopalamaa kırıyı, ama Girgina bir ses çıkarmadıydı. Çetin sıkıydı dişlerini, gözlerindän sä akardı yaşları. Oltänu annadıydı, ani olmayacak kolay çözmää bu karının dilini. İki jandar götürdüydülär Girginayı maazaya da getirdiydilär sorgu odasına Slavioglu Mitiyi.

–Neçin hem nicä yavklunnan bilä öldürdün Karavasili Vaniyi? – verdiydi hep o soruşu, nasıl taa ileri Girginaya.

–Aklım ermeer, ne türlü öldürmek için gider laf, – çuwap verdiydi Slavioglu.

Onu başladıydılar zeetlemää halizdän. İlkindän, brakıp çıplak, çok düüdüydülär bastonnan. Slavioglu susardı. Ama, açan

başladıydılar sokmaa tırnakların altına iineleri, sıkmaa kapuylan parmaklarını, çözdüydülär dilini. O annatıydı, nicä kürkçünün karısinnan bilä koymuşlar esaba yapmaa bu fenalı. O günnär Vani hastaymış. Girgina onu „ilaçlarmış” mak suyunnan da sora çok vakit uyuyarmış. Geçän gecesi da Karavasili Vani uyuyarmış, açan Slavioglu usturaylan kesmiş girtlaanı.

Bir aydan sora oldu du sud İzmayılda. Slavioglu Mitiyä kesti ydilär 22 yıl kapan yapmaa, Karavasili Girginaya – 20 yıl.

1946-ıncı yılda Sovet Birlii istedi ydi Romıniyadan Basarabiyadan kapancıları kolversinnär evlerinä. Butürlü cellatlar yaptıydılar sade 4 yıl kapan.

VI

Kavalcı Dobrinin delikanni kızı, gözäl, kıvrak boylu, çalışkan hem çiiizli Kati evlenärdi bir akıllı, ona akran çocaa, Karamuk Kirçuya.

Kirçu bitirmişti 4 klas. İslää üürenmişti. İslää bllärdi üç dil: gagauzça, bulgarca, romınca. Manisi bulgarkaymış. Sovet Birliin vakıdında üürenmişti birazçık rus dilini dä. Bobası Karamuk Ligor ölmüştü iki yıl geeri. Yaşardı sade anasinnan Vasilaylan, ama başarılı yapardı kır işlerini. Şeremet olarak, gösterärdi kendisini ii çorbacı gibi.

Bobasından kalmıştı onnara anasinnan 6 hektar toprak, biyaz keremetli üç odalı ev, iki beygir taligaylan, 10 koyun. Diildi gözäl, ama gururlu duruşu, fikirli bakışı yapardılar onu bir yakışıklı genç.

Ceviz ayın bitki pazar günü başladıydı düün. Durardı güneşli, sıcak hava, ama duyulardı artık güzün soluu, günduusu tarafından usulca esärdi bir lüzgercik.

Bütün küü bilärdi, ani büün evlenerlär Kavalcı Kati hem Karamuk Kirçu. Çoyu sayardı, ani onnar uyêrlar biri-birinä da olaceklar uygun eş. Birkaç delikannı sa, angıları beenmiştilär gözäl Katiyi, fikirlärdilär başka türlü:

–Neçin Kati kayıl olmuş evlenmää orta boylu, diil gözäl Kirçuya? – şaşardı biri. – Bildir o sevärdi gözäl hem zengin Dogacı Mitiyi, ona verärdi çiçeeni horuda.

–Miti dä sevärdi Katiyi, – deyärdi öbürü, – ama Dogacı Tivçu kayıl olmamıştı eversin oolunu Kavalcı Dobrinin kızinnan, neçinki Dobri istemäzdi vermää kızına toprak. Dogacı aldıydı ooluna karı Çavdar Tanasın kızını, Jekayı, 5 hektar topraklan, makar ki aazı biraz buruktu taa küçüklüündän.

–Bolşeviklär yaptılar doysun buazından topraklan, – dedi üçüncü olan, – kim biler angı tarafta çürüyer şindi Dogacı Tivçu...

Düün yapıldıydı eski gagauz adetlerinä görä.

Sabaalendän güvenin deveri Ristu Uzun, kakusu Varçi hem eniştəsi Kolçi Punarcı, başka hısımnarı, kafadarları kanişkaylan hem bir şişä şaraplan, klarnetçiylän, kemeñeciylän, daulcuylan önnerindä, yollandıydılar almaa saadıcı naşaylan – Duracı Vasiyi hem Maşuyu, saadiç koltuklarını.

Güveenin evindä saadıcın önündä, adam hısımnarın, kafadarların arasında berber traş edärdi güveeyi. Klarnetçi çalardı bir şen hava. Havaya görä gülümsärdi Kirçu. O sevinärdi, ani tezdä gözäl hem temiz Kati, angısını pek sevärdi, istärdi, olacek onun karısı, onun paalı eşi. Kirçu sansın görärdi önündä Katinin kömür gibi kara gözlerini, olmuş tatlı kirez gibi dudaklarını, çıplak dolu güüslerini da ürää düülärdi bir kuşçaaz gibi.

Berber bitirdiydi işini, klarnet sustuydu, da Kirçunun fikiri döndüydü gerçek vakıda.

Güvää giyimniydi kara donnan, maavi gölmeklän, kara jilet kaylan, maavi

paraliyaylan, yalabık çizmelärlän. Güüsünü hem paraliyasını geciklärdi sakız mumundan gözäl çiçeklä. İki hafta geeri o vermişti Katiya bim-biyaz ipektän bir plat gelinnik fistanı için, fatayı hem bir çift emeni.

Saadıçlarlan, deverlän, yakın hısımnarınnan, kafadarınnan, iki taligaylan gittiydi gelinin evinä. Saadıçlar götürärdilar gelinä sakız mumundan koronayı, yalabık gelin tellerini. Çalgıcılar çalardılar marş havalarını.

Düün kalabalı etiştiydi Kavalcı Dobrinin auluna. Çalgıcılar çalardılar maasuz bu olay için yaradılmış havayı, ama Katinin çocuk hısımnarı brakmazdılar güveeyi yaklaşsın gelinin evinä.

Samannın üstündä durardı dikili bir bayrak biyaz peşkirdän, angısı simbollardı gelinin temizliini. Güveenin saadıcı läüzımdı satın alsın o bayraa. İstenärdi sä onun için çok para.

Bitkidä annaştıydılar da saadiç bayraklan elindä, naşa, güvää, dever hem başka düüncülär yaklaştıydılar kapunun önünä. Onnara karşı kolaçlan hem şaraplan çıktıydılar Kavalcı Dobri hem Anka.

–Zaman hayır olsun, paalı, çok saygılı corbacılar! – danıştıydı saadiç ev saabilerinä.

–Hoş geldiniz, paalı hem çok saygılı konuklar! – cevap verdiydi gelinin bobası.

–Biz geldik almaa en paalı yaratımı ayyenizdä gelin olsun onurlu olana – güveeyä Karamuk Kirçuya – da götürelim onnarı kliseyä steonoz etmää, karı-koca yapmaa bu iki genci, – olä lafettiymi saadiç.

Naşa hem onun tarafından karılar girdiydilär içeri büük odaya donatmaa gelini, angısının dolayında bulunardı kızıardaşları, surataları.

Kemençeci, angısını tutmuştu Kavalcı Dobri, çalardı bir gamnı hava. Aalardı kemençä, sessiz aalardı Kati. Bezbelli ölä

adet kalmış eveldän. Evli karının omuzlarına çok aar işlər düşer. Evlenmək diil sade sevinç, zevk, sevgi, ama hep okadar ayırılmak gamsız kızlıından.

Gelin rubalarında, gümüş blezicklän, küpelärlän, bir dizi sedeflän, altınnarlan ensesindä, Kati görünärdi pek gözäl, bir açmış gül gibi, hazırđı görüşmää güvääylän, steonoz olmaa klisedä.

Naşa çıkardıydı gelini aul içinä, nerdä düüncülär oynardılar horu. Naşa gelinnän, güvenin tarafından başka karılar dizildiydilər horuya da oynadıydılar üç çevirim düz havasını. Güvääylän gelin oynardılar yannaşık.

Naşa gelinnän genä döndüydülär içeri. Onnarlan bilä girdiydilər güvää, saadıç, dever, güvenin kakusu hem eniştesi.

Gelinin anası-bobası teklif ettiydilər güvääylän gelini öpsünnär ikonayı, angısını baaşladıydılar gençlerä, hem uzattıydılar öpsünnär onnarın ellerini.

Küçük kaynana Kavalcı Anka baaladıydı iki uzun gergefli peşkirlän çapraşık saadıçlan naşayı hem birär peşkirlän güveenin yakın hısımnarını, deveri.

Geldiydi vakıt Katiyä saalıcaklan ayırılmaa ana-boba evindän. Kirçu çekildiydi bir tarafa, Kati sä sarmaştıydı anasınnan da seslän aalardı, sansın istemäzdi ondan ayırılmaa. Anası öptüydü onun yanaklarını, yaptıydı stavrozunu da dedi:di:

–Allah seninnän, kızım. Sayın kocannan biri-birinizi, sevgiylän yaşayın ikiniz da kısmetli olun!

Dört taligaylan – ikisi güveenin, ikisi dä gelinin tarafından – düün kalabalı muzikaylan, “lîi-hu-hu-hu-huu!” baarak, hızlı çıktıydı Kavalcı Dobrinin aulundan...

Dani meraklan siiredärdi, ne olêr dolayında da çalışardı annamaa, neçin Kati kakusu aalardı? Neçin gidärdi onnardan bu yabancı çocuklan? Neçin anası-bobası yollardılar onu evindän şindi, açan o, Kati

kakusu, ölä uygun yapardı herbir işi evdä dä, kırdä dä, açan o ölä läözımdı onnara.

Sade Dani durardı dürük, dolaynda sa hepsi şendi. Ama o kıyışmazdı aaramaa cuvap bu soruşlara kakularında, utanardı saysınnar onu bir annayışsız çocuk.

Steonoz olduynan klisedä, güvääylän gelin, öbür düüncülär gittiydilär Kirçunun evinä.

Haliz düün olardı güveenin evindä. Orda gençlär beklärdilär güvääylän gelini. Artık üülendi, açan düün alayı etiştıydi Karamuk Kirçunun tokadına. Çalgıcılar çalardılar marş havasını, düüncülär hep baarardılar: "İii-hu-hu-hu-huu!"

Güveenin anası hem daykası Stepan Meleka çıktıydılar kapunun önünä. Ellerdä tutardılar bir uzun kadrä, bir peşkir üstündä dä – bir büük kolaç.

Güvääylän gelin, saadıçlan naşa hem dever yaklaştıydılar onnara. Düüncülär, gençlär yaklaştıydılar kapu önünä. Sundur-

manın boyunda durardı bir kazan dolu suylan. Güvääylän gelin öptüydülär anasının hem daykasının ellerini, anası sa öptüydü güveenin hem gelinin yanaklarını da kadräylän ellerindä, batüsünnan bilä, hızlandıydı çekmää onnarı içeri. Dever taa ileri aldıydı onnardan kolacı, angısını kırdıydı güveenin kafasının üstündä. Gençlär dolayda çalışardılar koparmaa birär parça o kolaçtan...

Pinärkän sundurmaya, güvää ayaannan devirdiydi kazanı suylan. Adetä görä, sayıldarı, ani gençlerin yaşaması ileri dooru geçeceydi ölä kolay, nicä akardı su.

Düüncülar soktuydular gelinin çüzlerini güveenin evinin büük başına.

İkram ettiynnän mezäylän hem birär filcancık rakıylan, dever hem güveenin hısımnarı geçirdiydilär muzikaylan saadıçlan naşayı evinä dinnenmää.

Güveenin aulunda üülendän geceyä kadar olduydu horu, angısına karışardılar güvääylän gelin dä. Gözäl horu havalarını

çalardı çalgıcılar: klarnetçi, kemençeci, daulcu. Gözäl oynardı düüncülär, başka gençlär.

Bütün maaledä duyulardı hoş düün havezi. Geç vakıda kadar şennendiydi gençlär Karamuk Kirçunun hem Kavalcı Katinin düünündä.

Gecä bastıydı, açan artık onnar daaldıydılar evlerinä. Olduydu bir aralık karnına koymaa hem dinnenmää çalgıcılara, hazırlamaa düün sofrasını güvenin evindä.

Büük düün sofrası için hazırlanardı imeklär: bakırdan kalaylı sinilerdä fırında pişirilmiş domuz hem koyun etleri kartofıylän, laanaylan, bulgurlan; domuz kafasından hem horoz etindän paça; süüş tauk, sarma, gevrek...

Yakın gecä yarısına genä getirdiydilär saadıçları. Hep ozaman toplandıydı başka düüncülär dä büük düün sofrasına.

Karşıda oturardı saadıçlan naşa hem saadıç koltukları. Gelinin tarafından kimsey bu sofrada yoktu. Onnar konuşırdılar

Kavalcı Dobrinin evindä. Yoktu sofrada güvääylän gelin dä. Onnar bulunardılar başka odada. Orda onnara koyulmuştu küçük sofracık imeklärlän.

Güvääylän gelin çaarılardılar büük sofraya, açan saadıcın kefi gelärdi şakalaşmaa, cümbüşlenmää gençlärlän, türlü bilmeycelerä cuvap istemää.

Hep ölä “zeetlärdi” saadıç deveri dä, angısı kiraz edärdi düüncüleri şaraplan tepsidän orta filcannarlan.

–Getir bana bir fayton koşulu dört beygürlän! – izin verärdi saadıç.

Dever getirärdi ona tepsidä dört filcan dolu şaraplan da teklif edärdi buyursun şarabı.

–Getir bana bir fıçı iki türlü şaraplan, ani karışmêêrlar! – eklärdi saadıç.

Dever getirärdi bir yımırta...

Çalgıcılar çalardılar sofra havalarını. Saadıcın nışanına görä, başlardılar çalmaa oyun havalarını: kadınca, maramca, polka...

Gözäl oynardılar kadınca Kolçı hem Varçi Punarcı, Ristu Uzun.

Kircu kendinä er bulamazdı, onu sıklet alardı. Beklärdi taa tez bitsin bu düün konuşkası da sonda olsun yatakta sevimni, sevgili Katiylän. Çıplak soyundursun onu da doyunca sevsin temiz tenini. Şindi dä, kalarkan ikisi yalnız, o öpärdi onun yanaklarını, gözlerini, tatlı dudaklarını, sıkardı onu güüsünä, suazlardı güüslerini, dizlerini. Utancak Kati yalvarardı uslu dursun, olmasın dar ürekli.

Sabaaya karşı genä çaardıydılar güvääylän gelini baaşış vermää.

Güveenin anası Vasila söz verdiydi geçirmää oolunun adına bütün averäyi: evi, toprakları, hayvannarı...

Saadiç adadıydı bir koyun kuzusunnan, naşa sa – bir kaaz bıcalarlan.

Kirçunun kakusu hem eniştesi verdiydilər gençlerä bir eni masa hem dört skemnä, gelinä sä bir fistannık plat hem bir

dizi sedef. Türlü-türlü işlər adadıydılar başka düüncülär dä. Güveenin anası baaşladıydı saadıca bir anteri, bir dimi, maavi pamuktan gölmek hem kara jiletka, naşaya sa – fistan için plat, toklu derisindän eni keptar hem bir şalinka. Türlü baaşışlar yapıldıydı saadıç koltuklarına.

Pazertesi sabaalen dever hem güveenin hısımnarı geçirdiydilär muzikaylan saadıçları evinä, daalıştıydılar öteekilär dä, yattıydı dinnenmää kaynana.

Saadıcı geçirenneri beklärdi genä sofranı imeklärlän hem şaraplan, ama hepsi toktu hem yorgundu. Onuştan, alıp birkaç buka imeklerden hem birär filcan şarap, şükür ettiydilär saadıçlara da gittiydilär evlerinä.

Sonda Kirçu hem Kati kaldıydılar yalnız düün yataanda. Onnar ikisi dä temizdi, ikisi dä taa datmamıştılar haram meyvayı, ama o sevda, ani baalardı onnarı, yapardı nereyisä kaybelsin korku da, sakınmak ta. Unuttuynan yorgunnuu, onnar derin

duyguylan doyunca seviştiydilər, dattıydılar büyük havezlän Evanın hem Adamın cennet almasından. Sarmaşık daldıydılar derin uykuya. İkisi dä gülümsärdi. Bezbelli, düşündä dä tatlı sevärdilər biri-birini.

Hep o pazar günü gençlər avşama kadar horu oynadıydılar gelinin evindä dä. Sora gelinin hısımnarına koyulduydu sofrası. Konuşka uzadıydı bütün geceyə. Hepsisi şendi. Kemeñceci çalardı sofrası yada oyun havalarını. Pek gözäl oynardılar kadınca Kavalcı Dobri hem Anka.

Dobri ellerini tutardı ardında, ayaklarının sa yapardı ölä kımıldamaklar, örümeklər, ani seçämäzdin onnarı. Anka sa bir kuu kanatları gibi kımıldadardı kollarını uzadılmış iki tarafa, ayaklarının da gösterärdi ölä örümäk, sansın kayardı döşemedä.

İkinci pazar günü olduydu haftalık. Güveenin hem gelinin senseleleri toplandıydılar gelinin anasında-bobasında. Konuştuydular bütün gün.

Kavalcı Dobri adadıydı gençlerä bir düvä, Anka sa – bir pipi edi pipiciklä. Taa baaşladıydılar bir dolap hem bir kanape.

Saadıca verildiydi ellän dokulu dolaplı materiyadan bir yaamurluk, kara kuzu derisindän kalpak hem gölmek, naşaya sa – beş metra çit, şalinka hem bir çift emeni.

Güveenin anasına Vasilaya verdiydılar örülmüş yapaa ipliindän kofta hem etek, fistan için plat bir dä kara şalinka, daykasına sa, Stepan Melekaya, – bir donnuk plat hem gölmek.

Guveenin anası hem daykası baaşladıydılar gelinin bobasına bir çift çizmä, anasına da – 5 metra bürüncük bez hem bir çift emeni.

Ayırıldıydılar biri-birindän ii keflän, yakın hısımnar gibi.

* * *

1942-inci yılda çiçek ayında Karamuk Kirçu çaarıldıydı Romıniyanın askerinä.

Slujbasını yapardı Ploeşt kasabasında. Etişmişti kapral artilerist bölüündä, ani koruyarmış neft sondalarını nemţelärlän bilä.

Orak ayın 22-nci günündä, Ayoz Mariya Magdalina yortusunda eni stilä görä, Kati duudurduydu bir kızçaaz. Elbetki naşası Maşu Duracı vaatiz ettiydi uşacı Mariya adinnan.

Cenk vakıdında bu maana için Kirçuya verilmediydi otpuska, makar ki bulunmazdı frontta. O yazardı Katiyä kıyat gün aşırı, serinnedärdi canını alifli laflarlan, derin duygularlan annadardı can sıkıntısını, darsıklını.

Kavalcı Dobri hem Anka, Katinin anasıbobası, çalışardılar ona arka olmaa, yardım etmää büük havezlän, can sıcaklınnan. Dobri öbür uşaklarınnan ekärdi Kirçunun tarlalarını, toplardı bereketi. Anka sa Katinin kaynanasinnan yardım edärdilär ev işlerini yapmaa. Çalışardılar, ki Katiyä kalsın taa çok vakit bakmaa, büütmää uşacını.

VII

Günduusu frontta Germaniyanın hem Romıniyanın askerleri kaybedärdilər düüşleri.

1943-üncü yılda gücük ayın ilk günnerindä Stalingradta, sora da harman ayın ikinci yarısında Kurskta Kırmızı Asker ensediydi onnarı.

Yarküüdä romın kuvetlerin kendini kullanmaklarına bakarak, annaşılardı, ani işlär cenktä zor halda bulunardı onnar için. Ay-aydan front taa çok yaklaşardı Nistruya, Basarabiyaya. Yarküüdä olardı türlü kötü işlär. Taa fena götürärdilər kendilerini jandarlar hem başka romın izmetçileri.

Bir avşam Daninin Sofi Ielusunun 17 yaşında oolu Vasi Daacı şıladarmış cep fenerciinnän, dönärkän kafadarından evinä. Ona karşı çıkmış jandarlar da götürmüşlär onu posta. Sercent-major İon Pasatu bütün gecä zeetlemiş onu. İstärmiş sölettirmää,

ani o Sovet Birliin Őpionu da butürlü verärmif nişan Kırmızı Askerin yaraplannarina annasınnar, angı tarafta bulunêr Galaş kasabası. Almış kabaatsız çocuun saalını. Çüp-çürük yapmış arkasını, butlarını, üzünü.

Sercent-major İon Pasatu bilinärdi Yarküüdä nicä bir zulum, adamnıksız erif. Yırtıcı hayvan sınaŐıklınnan zeetlärdi o kişileri, kim düŐärdi onun elinä.

Sabaalen sercent-major raport vermiş plutonerä, Ştefan Nikolaeskuya, ani bu gecä jandarlar tutmuŐlar bir Őpion. Gördüynän önündä bir çiftçi olanı, angısı gücülä durarmış ayakça, plutoner sormuş:

–Sercent-major, sän karşı geldin mi makar bir kerä haliz Őpionnan? Hemen kolver bu zavallıyı gitsin evinä, etiŐärsä kuvedi!

Cep fenerciini ko braksın burada!

Vasi iki hafta durduydu yatakta, ilaççı babular gücülä koyduydular onu ayak üstünä.

17 yaşında çocukları, asker adaylarını⁴, toplardılar instruktıyaya, edensinnär asker becerekliini deyni. Onnarın komandanıydı üüredici Duan Petri. O ikidä-birdä şamarlardı, sopalardı onnarı. Şkolada üürenicilärlän dä ölä götürärdi kendisini. Bu sayılardı bir sıradan iş o vakıtlar.

Açan Kırmızı Asker etişmişti Nistruya, bir küülü asker adayı Bekçi Trifun demiş koldaşlarına:

–Kalmadı çok dayanmaa Duan Petrinin dayaklarına. Tezdä gelecek ruslar.

Bu lafları işitmiş Duan Petri. Buyurmuş Trifuna yaklaşsın onun yanına, zorlarmış tekrarlasın taa bir kerä, ne demiş koldaşlarına.

–Afedin, Domnule komandan, aklım ermeer, ne isteersiniz bendän, – cuvap vermiş Bekçi Trifun.

–Aklın mı ermeer, soysuz bolşevik? – demiş Duan Petri da başlamış düümää onu

⁴ Asker adayları – допризывники.

gornaylan kafasına. Bir kıyıta doldurmuş çocu kanna. O urmaklardan gorna ezilmişti, bükülmüştü, a çocuun kafası nasılmış?

O gün Yarküüdä bulunarmış Tumarvadan bir kapitan. Gelmiş inspektiya yapmaa, bakmaa, nicä hazırlêêr sluşbaya gençleri instrüktor Petri Duan.

Duan Petri savaşarmış almaa kapitanın pistofunu, ani kurşuma ırmaa Bekçi Trifunu.

–Sän ne kaybettin aklını mı, instrüktor?
– demiş kapitan, – nicä sän kıyışêrsın koymaa elini benim silähimä? Alma öla serioz esaba herkerä, ne söleer bu taa pişmemiş gençlär!

Ölä kurtulmuştu Bekçi Trifun bir hatalı seremcedän.

Dani Zina kakusunnan bitirdiydi rominnarda üç klas. Yoktu gözü görsün popazı Konstantin Virtosuyu. Religiya uroklarında o düüyärdi üürenicileri

sopaylan auçlarına. Bir kerä gelmişti Daninin da sırası. Söleyämemişti nicä düşer Noyun gemisi için.

Dani islää üürenärdi. Hepsindän tez çözärdi arifmetika uroklarında problemaları, hızlı esaplardı, ama beenmäzdi religiya uroklarını. Ona zor gelärdi annatmaa Bibliyanın yazılarını, neçinki bilmäzdi taa derindän romın dilini.

Makar ofițial olarak düümäk şkolalarda yasak edilmişti taa 20-nci yıllarda, üüredicilər düüyärdilər üürenicileri, açan uroklarını hazırlamazdılar evdä, bilmäzdidilər temayı yada seslemäzdidilər üürediciyi: şamarlardılar, urardılar sopaylan auçlarına, diz cöktürärdilər, kimi kerä papşoy tenelerin üstünä.

Klaslarda vardı çok ikinci yıla kalan üürenicilər. Taa çok onnarı düüyärdilər üüredicilər. O çocuklar, kızlar Danidän taa büüktülär, istemäzdidilər üürenmää. Gezärdilər şkolaya salt onuştan, neçinki

cezalardı o ayleleri, kim yollamazdı şkolaya 14 yaşından aşaa evlatlarını. Zakona görä, hepsinin borcu vardı üürensın 4 klas. Türlü şiretliklän çok aylä başı annaşardı primarlan yada direktorlan da alardı büük uşaklarını şkoladan çiftçilik etmää.

Fukaara aylelerin uşaklarına deyni işlärdi kantına Karaman Dimitrinin evindä. Onnara verilärdi üülen ekmää.

VIII

1944-üncü yılda harman ayında Kırmızı Asker hazırlarmış İaş-Kişinöv düüşünü.

Romıniyada kral Mihay I, ona baalı olarak ofiıterlärlän hem askerlärlän, harman ayın 23-üncü günü uzaklaştırmıştı İon Antoneskuyu kuvettän, kapamıştı onu hükümetinnän⁵ bilä da buyur etmiştı Romıniyanın askerlerinä çevirsinnär silähları şindiki soyuzniklerä, nemıțelerä hem macarlara, karşı.

İaş-Kişinöv düüşünü Kırmızı Asker kazandıydı büük başarıylan. Romıniyanın zaabitleri alatlan gidärdilär Bucaktan. Yarküüyün gün-batı tarafından, Bolgrad – Tumarva şöşesindän biri-biri ardısora geçärdi nemıțelerin tankları, maşinaları.

İki gündän sora Yarküüyün içindän Galaț kasabasına dooru hep ölä alatlan geçärdi Kırmızı Askerin tankları.

⁵ Hükümet – правительство.

O günnär Kavalcı Dobri hem Dani taligaylan, beygirlärlän durardılar saklı baada, doz-dolay sarılı büük ceviz hem meyva aaçlarınnan. Dobri sakınardı taligası lääzım olmasın birkimseyä romın kuvetlerindän kaçmaa Romınıyaya deyni. Küüyä döndüydülär ozaman, açan Sovet Birliin kuvetleri erleştidilär hembettän.

Yarküüdä bütün cenk vakıdında düüş olmadıydı.

Sovet kuvetleri rayondan Yarküü sovetin başına koyduydular okumaa-yazmaa bilmeyän Meracı Dimuyu. O pek çalışardı beendirmää kendini sovet kuvetlerinä, kalın üzlüydü küüdaşlarınnan, pek hoduldu. Ona yardımcı olduydu Partalı Vani.

Enidän kurduydular batrak hem karı sovetlerini, komsomol organizaşiyasını serbezli, işä az sınaşık çocuklarlan.

On kişiyi fukaara aylelerdän koyduydular istrebitel tufeklän. Küülülär çok şaşardılar, ani o kişilerin çoyu

primariyada gardistlik ettiydilər romınnarın vakıdında. Bu çok fasıl görünärdi hepsinä. O kişilerä emir verildiydi yok etsinnär duşman saldatları, ani kalmıştılar frontun ardında da saklanardılar baltada, daada, hem gezsinnär batrak, karı sovetlerin temsilcilerinnän, komsomollarlan bilä aaramaa çorbacılar da saklı terekä.

Kırmızı Askerin speşial bölüü da aarardı duşman saldatlarını.

Canavar ayın ortasında, küüyün kenarında yaşayan çorbacının aulunda, urmuştular kurşuma bir tatar simalı genç adamı.

O maaledä yaşayannar toplanardılar görmää ölüyü. Ordaydı Dani dä.

Ev saabisi annadardı: “Gördüm, nicä bir kişi giyimni şivil rubalarlan kaçardı evimin tarafına dooru. Onu koolardı üç atlı saldat maavi rubalarlan, avtomatlarlan ellerindä. O erif girdiydi içeri da saklandıydı camalın ardına. Hemen etştiydi saldatlar da. Söledim, nereyi saklandı o şivil giyimni

erif. Saldatlar çıkardılar onu içerdän aul içinä. Biri, üç yıldızlı pagonnarlan, ayın-açık soktu ydu avtomatın borusunu aazına da ateş ettiydi...”

Erdä up-uzun kan içindä yatardı ölü adam. Açık aazında görünärdi falanmış dişleri. Kolunda dirseenä yakın kara tıfralarlan yazılıydı bir uzun nomer. Ölä nişan koyarmışlar nemşelär lagarlarda Kırmızı Askerdän plenniklerä.

Dani getirdiydi aklına, ani bir yıl geeri şkolanın yanından geçärdi bir taliga ölüylän koşunda, ölü giyimni asker rubalarinnan, kırmızı yıldızlı kaskaylan güüsündä. Onu urmuştu kurşuma nemşelär baltada, demir yolun boyunda. Kimsey bilmäzdi, ne aararmış kırmızı asker saldatı orada, açan front taa uzaktı Nistruya.

Nemşelär çekilärkän Bucaktan havaya attıydılar demir yolunu, köprüleri. Dolay küülärdän gençleri götürärdilər yardım etsinnär düzmää onnarı.

Bir yarküülü delikanni, gözäl çocuk Tukan Vasi, urulmuştu kurşuma köprüdä. Koldaşları sölärdilär, ki tüfek patlaması işidilmiş baltanın tarafından. Ölä ki istrebitellär pek yorulmazdılar aaramaa duşman saldatlarını. Taa üstünä dayma sarfoş olardılar varlıklı çorbacılarda.

Baalarda, otlukta çok mina koyulmuştu. Bilinmäzdi kim yapmıştı bu fenalı: nemşelär mi, romınnar mı, kırmızı askerlär mi, ama birkaç insan, uşak öldüydü, ıdırannı olduydu o minalarlan. Geberärdi hayvannar da.

Bir gecä küüdän uzak tırlaya, neredä çobannık edärdi üç serbezli, bıçakçı kişi Mirza Koli oolunnan Todurlan hem Tokmak Panti, gelmiş üç saldat giyimni nemşä asker rubalarinnan, tüfeklärlän omuzlarında. İstemişlär doyursunnar onnarı. Çobannar koymuşlar sofraya ekmek, piinir, nur hem bir çölmek şarap. Aaç, yorgun saldatlar imişlär doyunca, içmişlär şarabı da

yıkılmışlar uyumaa, ama başka uyanmamışlar. Çobannar öldürmüşlər onnarı.

Bu "iitlik, kıyaklık için" hepsi kablettiydi medali "За доблесть".

Romınyanın askerın düüşlerinä nemçelerä hem macarlara karşı katılmıştı Basarabiyadan saldatlar da, angıları yapardı slujbasını Romınyada: moldovannar, gagauzlar, bulgarlar.

Karamuk Kirçu düüşmüştü iki hafta Transilvaniyada artilerist bölüündä macarlara karşı.

Sovet Birlii istediidi Romınyadan, ki Basarabiyadan saldatlara demobilizațiya olsun.

Tezdä moldovannarı aldıydılar Kırmızı Askerä da soktuydular cengä. Canavar ayında çaarılmıştı Kırmızı Askerä Tişa da, angısı ancak doldurmuştu 18 yaşını. Gagauzlara hem bulgarlara sa inan yoktu. Onnarı almazdılar askerlää. Bekim onuştan,

ani Bulgariya sayılmıştı bu cenktä Germaniyanın baalaşu, türk soyların arasından sa Kavkazdan hem Kırmıdan çok kişi geçmişti nemşelerin tarafına.

1944-üncü yılın hedelez ayın bitkisindä Kırmıdan tatarları kaldırmıştılar da gütmüşülär Uzbekistana hem Kazahstana.

İşidilärdi, ki olabilir kaldırılınsın Bucaktan gagauzlar da, ama bu haberläer gerçeklenmediydi. Bezbelli alındıydı esaba, ani gagauzlar diil musulman, ama ortodoks hristiyan.

Karamuk Kirçu döndüydü küüyä ceviz ayın bitkisindä. Seftä görärdi uçacını Maşucuu. Aldıydı onu kucaana, öptüydü yanacıklarını, sora da, onunnan kucaanda, sarmaştıydı Katiylän da çok kerä büük havezlän, duyguylan öptüydü yanaklarını, dudaklarını.

Dinnendiynän birkaç gün, tutundaydu çiftçilik işlerinä.

Saldatlık hem cenk diiřtirmiřtilär Kirçuyu. O görünärdi şindi taa büük, taa nüfüzlü yaşlarına bakarak. Ama hep ölä duygulu sevärdi Katiyi, sevärdi kızçaazını, sayardı anasını. Anası da, karısı da duyardılar, ki Kirçu haliz ev saabisi, haliz çorbacı, da onun aazına bakardılar.

Kavalcı Nastika ancak bitirdiydi iki klas pedagogik şkolasında, açan Basarabiya genä alındıydı 1944 yılın harman ayın bitkisindä Sovet Birliin içinä. Üüredicilär gittiydilər Romıniyaya.

Sovet Birliin kuvetleri yolladıydılar üüredicilik kursalarına o gençleri, angıları bitirmişti birkaç klas liřeylerdä, pedagogik şkolasında yada gimnaziyaı. Onnarın arasında bulunardı 16 yaşında Nastika da, ani sora çalışardı üüredici Yarküüdä.

şkolada uroklar başladıydılar canavar ayın 15-inci günündä. Hepsi üürenicilar tekrarlardı bitki klası, ani yapmıştilar romınnarda. Onuştan Dani hem Zina

Kavalcı, makar ki üürenärdilar pek islää, enidän gezärdilär 3-üncü klasa.

Zavallı Zina ikinci kerä tekrarlardı klasları.

Üürenilärdi şkolada moldovanca, Nistrunun öbür tarafından dilindä rus alfavitinnän. Uroklar geçärdilär meraksız. Üürenmäk kiyatları, tetradi yoktu.

Şindi cenk vakıdında kin duyulardı hererdä. Küüdä olardı çok kötü olaylar. Kapadıydılar primarı Tukan Evgeniyi, onun yardımcısını Karayani Kostiyi, o kişileri, kim primar ayırılmıştı romınnarın vakıdında 1920-1940-ıncı yıllarda; kimin vardı ilişiklii romınnarın kuvetlerinnän 1941-1944 yıllarda.

Tezdä işidildi, ani saalam, 55 yaşında adam, Tukan Evgeni ölmüş kapanda Kahulda. Hep ölä ölärdilär kapanda başka kapancılar da. Aylelerinä kimsey cuvap vermäzdi, nedän yok olardı onnarın kocaları-bobaları hem

nerdä gömülüydülär. Şüpeli durardı hepsi, kim sayılardı varlıklı çorbacı.

Kүүлülerä koyulduydu büük vergi, yıl sa diildi bereketli, ama zaabitlär saymazdılar bunu önemni. Gezärdilär auldan-aula, evdän-evä istrebitellärlän bilä. Hepsinä sorardılar:

–Nerdä saklı tutêrsınız terekenizi? Verin kendiliinizdän! Eer bularsak saklı terekä, ev saabisini sokaces kapana, terekeyi dä alaces bitki teneyä kadar!

Ölä dä olardı. Komisarlar genä başladıydılar sorguya çekmää varlıklı aylelerin başlarını. Dayma çaarılardı küü sovetinä yada rayona Kavalcı Dobri dä. Dönärdi evinä kapsık, yorgun, dürük. İkinci günü, ükledip taligayı terekäylän, götürärdi vergisini. Hep ölä götürärdi yaanı, yımırta, süt, piinir, yapaa. Karısı Anka sorardı ona:

–Sölä bana, Dobri, neylän doyuracez uşaklarımızı kışın?

Dobri brakardı bu soruşu cuvapsız.

Sade taa aşaa iildärdi kafasını. Küüdä tuz, sabun etişmäzdi. Başladıydı tif salgınnıı.

Kıran ayında hastalandıydı Dani hem Zina. Taa aar geçärdi Daninin hastalılı. O dayma kaybedärdi kendini, ama naz yapardı taa çok Zina.

–Sıcak, pek sıcak gelir bana, bunalêrım! – deyärdi o.

Anası-bobası yattırdılar Daniyi camalın boyuna, Zinayı da – pençereyâ yakın. Az vakıttan sora Zina genä aalaşardı:

–Üşüdüm, pek üşüdüm, dondum!

Onu geçirärdilär camalın boyuna, Daniyi dä – pençerenin tarafına.

Dani hiç tutmazdı aklında bu olayları. O bilmäzdi, ani anası umut etmäzdi, ki o alışacak. Bilmäzdi, ani anası tutuşturmuştu kandilcii hem hazırlamıştı mum, günnük ona deyni. Ama Allah korumuştı Daniyi bölä eceldän. Bir aydan sora o başladıydı alışmaa. Taa ileri alıştıydı Zina.

İki buçuk ay Dani hem Zina gezmediydilər şkolaya. Baştan onnarın klasın üüredicisiydi Mariya Vasilyevna Paskal – bir akıllı, ii kalpli delikannı kız. O evlendiydi aşırı küüdän bir üürediciyä, da onun erinä geldiymi Vasili İvanoviç Burka – az bilän, ama hodul hem inat erif.

Dani beenmediydi onu taa ilk gündän. Uroklar geçärdilər bıktırıcı bir halda, can sıkıntısınnan, ilk sıradan arifmetika urokları. Ne savaşırdı annatmaa üüredici, Dani artık bilärdi romın şkolasından. Ancak bitirärdi Vasili İvanoviç yazmaa ekzersizleri yada problemayı tablaya, Dani hemen sölärdi çıkışlarını.

–Kavalcı, bän sana sormadım, – kızardı üüredici, – taa bir kerä ölä yaparsan, uuradacam klastan!

Dani susardı. Susardı Zina da. Urok bitärdi, hesaplar hem problema sa kalardılar çözülmelik.

Front gün-gündän uzaklaşardı. Düüşlär gidärdilär aşırı devletlerin teritoriasında. Yarküüdän kimsey bulunmazdı cenktä. Onuştan o az duyulardı burada.

Kimi kerä küüyün içindän geçärdilär Kırmızı Askerin bölükleri, ani gidärdilär fronta. Erleşärdilär küüyün kenarında, ceviz aaçlıında, çadırlarda. Gençecik saldatlar, genç ofiiterlär koolardılar ayak topunu, güreşärdilär biri-birinnän, çalışardılar unutmaa, ne bekleer onnarı frontta.

Maalenin uşakları, aralarında Dani dä, toplanardılar onnarın dolayına, meraklan gözedärdilär oyunlarını. Açan iyärdilär üülen ekmeeni, kalan arpa bulgurundan kaşayı verärdilär uşaklara.

1944-üncü yılın bitkisindä 18-45 yaşında adamnarı zorlan götürärdilär yısıdılmaz vagonlarda Rusiyaya zavodlarda yada şahtalarda işlemää. Çok gagauz aylesi kaldıydı ev saabisiz. Birkaç kişi ölmüştü yolda.

Kavalcı Dobriyi aldıydı bir rus – un maşınanın direktoru, cenk invalidi Motorin İvan İvanoviç izmet etmää maşınada taligasınnan, da o kaldıydı evindä.

Cenk bittiydi 1945-inci yılda hederlez ayın 9-uncu günündä Germanyanın kapitulätiyasınnan. Bütün Sovet Birliindä o günü hepsi şennennärdi, makar ki may herbir ayledä vardı kişilär, angıları vermiştilär canını o cenktä.

Kimsey bilmäzdi, kaç saldat Sovet Birliinn tarafından yok olmuştu cenktä. Bu gerçeklii Stalin saklardı Sovet Birliin halkından.

Vermişti yaşamasını bu kannı cenkä Tişa da. Kirez ayın bitki günnerindä, bulunarkan Tumarvada, Kavalcılar dolaştıydılar Melinneri. Mariya İvanovna hem Grigoriy Petroviç görünärdilär şindi iki ihtär kişi gibi. Saçları aarmıştı, durmadaan aalardılar. Mariya İvanovna giyimniydi kara bluzaylan, angısının yakası doz-dolay

kaplardı ensesini. İkonanın altında bir sergenciktä bulunardı Tişanın patredi kara şiritlän köşelerindä. İkonada yanardı kandilcik, sergenciktä dä – bir büük mum. Daninin gözleri dolduydu yaşlan.

O sinkalı gözlü Tişa, o pek cana yakın Tişa, angısını pek beenärdi Dani, geçmişti diveçlää.

O gözäl çocuk, angısı bekim taa öpmemişti bir kızın dudaklarını, datmamıştı karının tenini, yoktu artık bu dünnääda.

Patredin yanında duarda asılıydı bir ramkacık, sırça altında da bir – kiyatçık, angısında yazılıydı rus dilindä:

“MARIYA İVANOVNA HEM GRİGORİY PETROVIÇ, YOLLÊÊRİZ SİZÄ ACI HABER, ANI OOLUNUZ MELİN TİHON GRİGORYEVIÇ DÜŞTÜ GİRGİN ÖLÜMNÄN KENİKSBERGI ALMAK İÇİN DÜÜŞLERDÄ”! BÖLÜÜN KOMANDİRİ KAPİTAN ZAHAROV İVAN VASİLYEVIÇ.

Patretçiiin yanında asılıydı iki medali:
“ЗА ОТВАГУ” hem “ЗА ВЗЯТИЕ
КЕНИГСБЕРГА”.

IX

Bittiydi cenk, ama bitmediydi kavga zaabitlerin hem çiftçilerin arasında. Bük vergi, ani koyulduydu küülülerä, boşalttırdıydı hambarları, braktıydı çiftçileri rezervasız.

Küüdä olmazdı horu, yapılmazdı düün. Sade maalelerdä çirtma sesinä pazar günneri toplanardı delikannılar.

Kavalcı Dobrinin delikannı kızı Sandika, sormadaan anasına-bobasına, evlendiydi küüdä saygısız ayledän bir çocaa – Kapancı İlişkaya. Dobri, ii kalpli, aklısınnan yaşayan adam, pek üfkelenmişti. Gezärdi dürük, er bulamazdı kendinä, sıklaştırdıydı girmää maazaya. Ama tezdä uslandıydı da iki haftadan sora karısınnan Ankeylan çaardıydılar gençleri prost etmää.

Sandika hem ilişka diz çöktüydülär onnarın önündä da öptüydülär ellerini, sora ikonayı. Yazıldıydılar küü sovetindä karı-koca gibi da yapıldıydı sade bir konuşka

Kavalcılarda gelinin hem güvenin yakın hısımnanınan.

Dobri hem Anka verdiydilər gençlərä Sandikanın kız çiiizlerini hem baaşladıydılar bir düvä.

1945-inci yılın güz vakıdında hem bütün 1946-ıncı yılda olduydu kurak – yaamadıydı ne kaar, ne yaamur. Yazın durardı pek sıcak havalalar. Maavi göktä kimi kerä orda-burda peydalanardı kısır bulutlar, ama kızgın üülen lüzgeri sade gezdirärdi onnarı faydasız kuru topraan üstündä. Kışın sa ölä suuktu, ani var bir laf, taşlar çatlardı.

1946-ıncı yılda gücük ayın 10-uncu günündä geçtiydi seçimnär Sovet Birliin Üüsek Sovetinä. İki deputat erinä vardı sade iki kandidat: Vetçinkin Kuzima Födoroviç –Sovet Birliin geroyu, Kahuldakı 12-nci pogranzastavanın komandiri, angısı 14 saat, taa etişincä Kırmızı Askerin bölükleri, braamamıştı nemçeleri hem rominnarı geçsinnär Prutu, hem Mordovet

İosif Lavrentyeviç – Moldova Sovet Soşialist Respublikasının devlet eminnik⁶ bakanı.

Üüredicilər, küü sovetin izmetçileri, komsomollar, başka aktivistlər taa gecedän gezärdilər evdän-evä da yollardılar küülüleri seçimnerä – “kiyat atmaa”. Yarküüdä büük “şennikti”. Küüyün sovetindä çalardı klarnetlän “Katüşayı” Mumcu Vani, oolu da düüyärdi daulu. Seçim kesimneri bulunardılar devledä alınmış zengin aylelerdän evlerdä. Herbir kesimdä urnanın yanında kırmızı galstuklan durardı pionerlər. Patefon çalardı cenk vakıdın türkülerini.

İkinci günü bilinärdi, ani seçimnerä katılmış 99,99 proçent seçimci; 99,98 proçent vermişlər seslerini bu kandidatlar için.

Geldiydi orak vakıdı. Kavalcı Dobri çavdarlan ekilmiş bir hektardan topladıydı sade 300 kila tenä.

⁶ Eminnik – безопасность.

İlkyaz ekinneri başak baalamadıydılar, kaldıydılar ufacık. Papşoyların koçannarı, gündöndünün sapları bümüşülär dizä kadar. Dübüdüz kurduydu ot, aaçların yaprakları. Baalarda üzümär buruştuydular, kurduydular çotuklarda. Tolokalarda eşerärdi sade acı pelin hem sütlen, kırlarda – çorlan hem çökelek, küüdeki derä izin boyunda – genger hem sarı tiken.

Bölä hallarda kuvetlär istärdilär çiftçilerdän ödeşinnär devletlän, versinnär terekä vergisini. Kavalcı Dobri ödeştiydi bildirkı terekäylän. Evindä kaldıydı sade bir çuval un hem 120 kila toomnuk çavdar.

Batrak hem karı sovetlerin, komsomolun temsilcileri hem bir istrebitel tüfeklän gezärdilär evdän-evä da süngülärlän içerlerdä, kilerlerdä, maazalarda, sayvannarda – hererdä, aarardılar gömülü terekä. Açan bulardılar saklı bir zengin yada orta ayledä, bitki

teneyä kadar ükledärdilär taligalara, götürärdilär garaya da boşaldardılar açık erä, demir yolun boyuna. Ev saabileri düşärdilär çok vakıda kapana yada yok olardılar hembettän.

Haksızlık, uursuzluk duyulardı küüdä. Umutsuzluk, korkuntu kapladıydı insannarı.

Azuoglu Örgi yaşardı evindä sade izmetçisinnän Marinaylan, angısı giyimniydi paalı rubalarlan. Kulaklarında yalabıyardı altın küpelär, ensesindä – dizili sedeflär. Kızı Jeni kocasinnan gitmişti romınnarlan. Ödeştiydi devletlän. Yoktu vergi borcu, ama ona koyduydular üstünä versin taa 2500 kila terekä. Örgi kayıl olmadıydı, dedi, ani onda başka terekä yok.

İki gün aktardıydılar içerlerini, aulunu. Bulduydular iki kuyu birär buçuk ton boodaylan hem çavdarlan: biri örtülü samannık altındaydı biri dä – suuk odanın döşemä altında.

Elbetki, kimsä amazladıydı, nerdä saklı kuyular. Bezbelli, o kişi, kim yardım ettiydi kazmaa onnarı. Azuoglu duyardı, ani o yaptı bu fenalı. Örgi ödeştiydi bol-bol yardımcısınan, onuştan annamazdı, ne fayda oldu o erifä amazlamak için.

Terekeyi taşıdıydılar garaya, ev saabisini sä kapadıydılar.

Kapancıların evleri, averäları alınardı devledä, ayleleri sä kalardılar sokakta. Alındıydı Azuoglunun da evi, averäsi. İzmetçisi yok oldıydı. Kimsey bilmäzdi, angı tarafa almıştı yolunu hem nekadar paalı ufak işleri götürmüştü kendisinnän.

Kavalcı Dobrinin aylesi, orta kategoriyada sayılarak, kurtulduydu tamannayıcı vergidän. O karısınan Ankaylan, uşaklarınan çalışardı toplamaa alaf için ekinnerin ufak saplarını, papşoyların kuru koçannarını, biçärdi çorlan, başka yaban otu da tepelärdi aulunda. Çalışardı kişin ölmesin aaçlıktan hayvannarı.

Dani komşu çocukları her gecä gidärdi kira atlı otlatmaa beygirleri. Aaç hayvannar iyärdilär ne olursa: körpä çorlan, hıştır, kuru koçan yapraa...

Kavalcı Nastika gittiydi üürenmää Kahul Pedagogik Şkolasına, ikinci kursa. Makar ki çok kerä aaç durardı, üürenärdi pek islää.

Pazar günneri maaledän karılar üülendän sora toplanardılar gölgedä bir çorbacı aulun boyunda da serinnedärdilär cannarını boş laflarlan. Kavalcı Anka da gidärdi kimi kerä o toplantılara. Bir uzak hısmı demişti:

–Dün bizi, karı hem batrak sovetlerini, komsomolları bir temsilci rayondan topladıydı küü sovetinä da ölä lafettiydi: “Kışın aaçlık olacek, ama devlet sizä, batraklara hem fukaaralara, yardım edecek. Zenginnär sä yok olaceklar”. Düşündüydüm sizi, Anka. İkindän canım acıdıydı, ama sora fikirlediydüm başka türlü.

Yaşadınız pek islää şindiyä kadar. Geldi vakit sizä dä zeetlenmää.

Anka döndüydü evinä. Gözleri doluydu yaşlan.

Canavar ayında ansızdan öldüydü Kavalcı Kolinin karısı Kişa. Bir aydan sora aar hastalıktan öldüydü kendisi dä. Onu bitki yıllar pek zeetlärdi karnı acısı. Dobri gömdüydü onnarı hristiyanca, tabutta.

Kavalcı Ankanın raametli Sofi kakusunun gelini Aksina, angısının vardı küçük uşacı, kocası sa bulunardı Rusiyada iş frontunda, komşu küülerdän karırlan bilä, almıştı garadan açık erdän iki kazan booday. Tutulduydu da düştüydü kapana on yıla. Uşacını büüttüydü kakusu.

Kıran ayında başladıydı aaç ölmää ilkin batraklar. Öldüydü Ankanın uzak hısımı da. Birär-birär yok olduydu bütün aylesi.

Küülülär kesärdilär imää deyni hayvannarını, beygirlerini. Kuvetlär sä hep aarardılar çiftçilerin evlerindä terekä

tamannamaa küüyün vergi planını, genä sokardılar kapana çorbacıları.

Sandika döndüydü anasına-bobasına. Bozulmuştu dirlii kocasinnan. İlişka istärmiş kesmää imäk için düveyi, angısı beklärmiş buzaalamaa beş aydan sora. Koca gibi dä göstermemişti kendisini makar sıradan uurda. Yakın iki yıl yaşardılar barabar, ama ölä dä kalmadıydı Sandika üklü. Getirdiydi geeri düveyi dä, çiiizlerini dä.

Dobridä olduydu şindi iki inek. Onnara çok alaf harcanardı. O sattıydı bir beygirini canavar ayında Tumarvada. Öbürünü kasım ayında verdiydi ucuz çičusunun ooluna Kavalcı Tanasa. Etişmäzdi alafı doyurmaa onnarı da.

Dobri annardı, ani Tanas beygiri kesecek imäk için. Beygircik sansın duyardı, ne olacek onunnan, da akardı yaşları. Aalardı Dani. Ancak tutardı yaşlarını Dobri.

Gün-gündän taa beter olardı yaşamak Dobrinin aylesindä dä. Vardı yaanı, biraz

zarzavat, turşu, ama yoktu ekmek. Onsuz sa tok olmazsın.

Küü soveti başladıydı satmaa fukaaralara, orta aylelerä hem baaşlamaa topraksızlara dört kila terekä bir aya kişi başına. Kabledärdi Kavalcının aylesi dä. Herbir aylenin payından alınardı bir litralık bankaylan terekä mezar kazıcılarına deyni.

İnsannar o terekedän yapardılar kayada bulgur yada un, ama o etişärdi salt bir-iki haftaya. Onuştan her gün açlıktan ölärdi çok kişi. Öldüydü Ankanın batüsü da, Kristoglu Demirçu.

Kavalcı Dobri verärdi Tumarvada ofiştirlerä bir büük hem gözäl, düzendä dokunmuş kırmızı gül hem lelek resimnerinnän kilimi, iki 3-kilalık somun kara ekmek için.

Şkolada üürenicilerä satılardı ikiüz gram kara ekmek. Daninin iki kolegası, angıların bobası Meracı Ristu – küü soveti başının oolu – ekmek fırınının direktoruydu,

satardılar paylarını ona. Dani o ekmekleri payedârdi Zinaylan.

1947 yılın gücük ayında tertiplendiydi birkaç barak distrofiklerä deyni. Kimisi alışardı, ama çoyu ölärdi orada da.

Mezarcılar kazardılar mezarın kenarında büük kuyular: 10 m uzunnuu, 3m genişlii, 2m derinnii. O kuyulara gömârdilär ölülerini tabutsuz, atardılar onnarı kuyuya nicä olarsa, kütük gibi.

Zaabitlär zorladıydılar çorbacıları boyundruklamaa ineklerini da taligasınnan, açan düşecek sırası, götürmää maalesindän ölülerini mezarlaa.

Yarküüdä bu zamana kadar kimseyin hiç aklına da gelmäzdi, ani lääzım olacek boyundruklamaa saamal yada yakın buzaalamaa inekleri.

Geldiydi Dobrinin sırası. Ona haber vermiştilär, angı evlerdä var ölü insan.

–Boba, al beni dä seninnän, – dediydi Dani.

–Oolum, bu iş diil senin gözlerinä deyni. Gecä uykunda sora fena düşlär görecän, – cuvap verdiydi bobası, ama meraklı Dani düşünmüzdi verilmää:

–Açan sän ükledecän taligaya ölüleri, bän tutacam inekleri. Onnar korkudan var nasıl kaçsınnar.

–Ne kötü vakıtlara etiştik, – fikirlärdi Dobri, – 12 yaşında uşak sınaşık ölüyü görmää bir ihtär gibi.

Kavalcı üklettiydi taligasına üç evdän 11 ölü. Koyduydu üstlerinä bir hasır, koşun başına da ineklerin tarafından bir aykırı tafta, angısının üstünä oturduydu oolunnan da gittiydi mezarlaa. Kuyu yakın doluydu ölülärlän. Mezarcılar boşalttıydılar Kavalcının taligasını o kuyuya da tutunduydular gömmää onu. Dobri hem Dani yollandıydılar evinä. Yarım yol sustuydular ikisi dä, kaskatı kalmıştılar o iirenç görüdän. İlkin lafettiymi Dani:

–Boba, olduydu mu Yarküüdä şindiya kadar aaçlıktan ölsün ölä çok insan?

–Olmadıydı, çocuum, – dedi ydi Dobri. – İşidildi ydi, ani pek çok insan aaçlıktan ölmüştü Ukraynada 1932-1933 yıllarda. Bucakta olardı kurak yıllar ilerdän dä, ama o zamannar koyulmazdı çiftçilerä vergi terekäylän. Onuştan çoyunda vardı rezerva ilerki yıllardan, fukaaralara sa bankalar ödünç verärdilər papşoy, yardım edärdi kliselär, da insannar çıkardılar kıştan. Kimsey ölmedi ydi aaçlıktan. İşitmedim bobamdan da, dädumdan da, ani makar bir kerä bölä seremcä gelsin gagauzların başına.

Küüdä may kalmadı ydi beygir, köpek, kedi. Hepsi olduydu kurban aaç insannara. Olduydu kaniballık oluşları da, ama zaabitlär saklardılar onnarı.

Kavalcı Dobrinin sokak aşırı komşularını – büük yaşlı karı-kocayı, angıları ileri zenginmişlär, bir gecä öldürmüşülär. Cellatlar bıçaklamışılar

nereyi razgetirilärsä, çalmıştılar ne ellerinä ilişmiş: dikmää maşinasını, yarım küp piinir, bir bakır papşoy unu...

Dobri koyduydu dışardan kapuya eni mandal, avşamnen alardı içeri diireni, naca. İnekleri kilitlärdi dama, koyunnarı – sayvana.

Daniyi hem Zinayı Dobri geçirärdi şkolaya, uroklar bittiynän, alardı geeri. Korkardı olmasın bir seremcä uşaklarınnan. Kaybelärdi izsiz diil sade uşaklar, ama genç insannar da. Kimisini bulardılar ölü Tumarva yolunda yada küü içindä, açan kaar eriyärdi.

Aaçlık, kaniballık kaplamıştı bütün Basarabiyayı, ama taa beterdi olaylar Moldovanın orta hem üülen tarafından küülerdä.

Kimsey bilmäzdi doorusunu, kaç kişi aaç ölmüştü, kaybelmişti o betvalı, zulum vakıtlarda. Sovet Birliin zaabitleri yapmazdılar sayım yok olan insannara.

Kırçu Karamuk taa canavar ayında yanaşmıştı demir yoluna makazçı. Kabledardı talonnan 400 gram ekmek kişi başına bütün aylesinä. Kati çalışardı izmetçi barakta da çöplenardı orada. Butakım onnar taa kolay kışladıydılar.

Baba Marta ayında buzaaladıydı Kavalcı Dobrinin inää, iki aydan sora da Sandika kızının düvesi. Düzüldüydü bölä biraz yaşamak onun aylesindä dä.

X

Geldiydi vakit düşünmää, nicä yaşamaa ileri dooru. Küü soveti kurduydu plan herbir aleyä, kaç hektar ekmää arpaylan, kaç ta – papşoylan. Verärdi ödünç toom: 80 kila arpa hem 40 kila papşoy tenesi bir hektara.

Kavalcı Dobri ektiymi güzün iki hektar çavdar. Şindi, plana görä, lääzımdı eksin 4 hektar arpa hem iki hektar papşoy. Kablettiymi 400 kila toom terekesi, serpilmiş maasuz zihirlän koryuculuk için çiftçilik zararçılarında. O ilacın pek bet kokusu vardı.

Dobri sürdüydü ineklerinnän tarlalarını Daniylän bilä. O hayvannar diildilär sınaşık tutmaa çiziyi. Dani edärdi inekleri, brakmazdı çıksınar çizidän, Dobri sa kullanardı puluu. Bir gündä sürärdilär yarım hektar. Açan bir hektarlık tarla uzaktı küüdän, gecelärdilär kırda. Dobri saayardı

inää da pişirärdi bulamaç avşam ekmeenä deyni. Biçärdi türlü yaban otu da doyurardı inekleri koş içindän. Sakınardı kolvermää otlasınnar. O zamannar çok canavar haytası gezärdi kırlarda, onuştan bütün gecä yakardı ateş. Dani bir kerä sorduıdu bobasına:

–Korkmêêrsın mı, ani hırsızlar geleceklär ateşä dä, öldürüp bizi, alaceklar inekleri?

–Onnar da korkêrlar bizdän, nicä biz onnardan. Hepsi korkêr gezmää gecä kırdä, – cuvap etiydi bobası, ama kosayı hem nacaa tutardı yanında, kuşkuydu uykusu.

Dobri ektiıdi 60 kila arpa hem 35 kila papşoy hektara. Ölä normaya sınaşıktı çiftçilär Yarküüdä. Kaldııdı 80 kila arpa hem 10 kila papşoy tenesi.

Anka yıkadııdı birkaç kerä haşlak suylan o teneleri kokusu kaybelincä, kuruttuydu güneştä, sora da fırında. Düüdüydü dübektä arpayı, ayırdııdı

tenelerin kabını, sora özündän yaptıydı kayada un.

Beş ayın içindä seftä pişirdiydi fırında haliz ekmek arpa unundan. Seftä etiştiydi hepsinä doyunca imää sofrada ekmek.

Küüdä birkaç kişidä kalmıştı beygir, öküz yoktu kimseydä. Sade birkaç çorbacıda vardı iki inek. Az ayledä kalmıştı birär inek. Onnar uydurmuştlar boyundruu bir inek için.

Bu çorbacılar ektiydilär toomnarı sürülmüş tarlaya. Başkaları çalışardı ekmää makar bir hektar bellän yada kazmaylan. Çoyu sa fukaara aylelerdän harcardılar ödünç toomnarı imäk için da otalanardılar, kimi kerä ölüm dä olardı.

Çok iş açıldıydı baada. Çotuklarda çıbıkların yarısından zeedesi ya kurumuştı, ya da donuktu. Lääzımdı enikunu paklamaa onnarı, taa çok göz brakmaa saa çıbıklarda. Bunu Dobri yapardı sade kendisi, inanı yoktu kimseyä.

Sandika dikärdi çotuk sıraların arasına sarmısak, suan, toplardı bobasının ardından kesilmiş çibıkları da yıvardı onnarı baayın kenarına. Avşamnen alardılar çibıkları evä, olsun neylän yısıtmaa camalları suuk vakıtta.

Kışın çok kaar yaadıydı, ilkyaz da yaamurluydu. Çiftçilər umutlanardılar olsun bereketli yıl, ama yoktu maana pek sevinmää. Çorbacılar koyulduydu enidän büük vergi terekäylän, ödünç verilmiş toomnar için, da läüzımdı ödeşmää.

Yarküüdä popazların evindä açıldıydı uşak evi dolay küülerdän ondört yaşından aşaa üsüzlerä deyni. Terbiyecilər lafedärdilər sade rus dilindä. Bir komşu moldovan küüyündä vardı taa bir uşak evi moldovan dilindä.

Kavalcı Dobri uşaklarınan genä gecedän geceyä kadar bulunardı kırda, baada. Kazardı papşoy tarlalarını; kazardı, hereklärdi baayı; biçärdi çayırda, tepelärdi,

taşıyardı auluna alaf otunu. Baayın içinä ektiymi salata, karpuz, kaun; haşladıydı patlacan, biber.

Sandika büük şeremetliklän yapardı herbir işi kırda da, baada da, evdä dä. Geçtiydi kahırı kocasinnan ayırılmaktan sora, görünärdi bir delikannı kız gibi.

Açan başladıydı kararmaa üzümär, olmaa karpuzlar, kaunnar baada, Dobri yolladıydı Daniyi beklemää baayı. Her avşamdan sabaaya kadar kendi dä bulunardı orada. Getirärdi sıcak manca ooluna. Gündüz sä Dani iyärdi salata, karpuz, kaun, olmuş üzüm. Tez geldiymi kendinä aaçlıktan sora. Baştan biraz korku alardı onu, ama tezdä sınaştıydı yalnızlaa. Baacı da dayma dolaşardı onu.

O baacı iyärdi kelemä sıçanı. Kimi kerä pişirärdi onu Daninin bordeyindä, ama Dani çok kerä kayıl olmazdı, neçinki sora pek çirkin koku kalardı bordeydä. Dani azetmazdı o adamdan, sanardı, ani

başlamış benzemää kelemä sıçanına. Diildi hoş onu görmää.

Bir vakıttan sora uşaklar başladıydı peydalanmaa başka baalarda da. Olduydu iki komşu Danidä dä: bir ona akran çocuk hem bir kızçaaz 14 yaşında – Sonä adıydı. Gözäldi, benzärdi bir gül toomruuna, ani te-te açılacak. Onnar kardaş uşaklarıydılar, sınaşmıştılar olmaa taa çok birerdä. Çocuun anası yoktu, ölmüştü birkaç yıl geeri. Yaşardı sade bobasinnan hem delikanni batüsunnan. Onuştan, bezbelli, ölä baalıydı o kızçaaza.

Dani görünärdi taa büük yaşlarına bakarak. O kızçaaz göz koymuştu ona: ba yaklaşardı ansızdan ardından, yapışardı arkasına da kaplardı gözlerini auçlarınnan, ba, sanki razgelä, dokunardı ona. Dani herkerä duyardı onun sıcacık ellerini, tenini, tombarlacık güüşçeezlerini, da ürecii başlardı düülmää sık-sık. Canı çekärdi oynaşmaa onunnan, suazlamaa

güüşçeezlerini, sokmaa elini eteciinin altına... ama o çocuk hiç ayrılmazdı onnardan, da yoktu nicä gerçekletmää neetini. Ölä geçärdi Sonänın da havezi braamaa Daniyi yapsın ne isteer.

Geldiydi harman vakıdı. Kavalcı Dobrinin 2 hektar topraa ekili çavdarlan bereket vermediydi. İncecik bıldırkı çavdar teneleri uymazdılar toom olmaa. Bir yarısı hiç çıkmadıydı, öbürü donduydu kışın.

Arpaylan ekili tarlalardan aldıydı 12 tentner terekä hektar başına – toplama 4800 kila. Götürdüynän vergisini 2000 kila hem ödeştiynän toom için 320 kila, ona kaldıydı 2480 kila arpa, angısı pek yakışmazdı ekmek yapmaa.

Yarküüdä yoktu kiminnän diişmää arpayı boodaya. Tumarvada sa yada Bolgradta booday 2-3 kerä taa paalıydı arpadan.

Melin Grigoriy Petroviç yardım ettiydi Dobriyä diişsin 6 çuval arpayı 2 çuvala

booday ununnan, da artık Kavalcılar kimär kerä iyärdilär doyunca biyaz ekmek. Taa sık katardılar booday ununa papşoy unu, ama ölä dä tatlı ekmek olardı. Aaçlıktan sora Yarkүүлülerä ekmektän taa tatlı imäk yoktu.

Dani döndüydü evä baayı bozduyanan. Dobri yaptıydı 5 fıçı şarap. Üç fıçıyı erleştırdiydi maazaya, iki fıçıyı da – küçük evin bir odasına duarın boyuna da bu taraftan işlediyydi taa bir duar, olmasın kolay onnarı bulmaa. Şaraplar için büyük vergi koyulardı paraylan. Kuvetlerä Dobri bildirdiydi, ani yapmış sade 1000 litra şarap.

XI

Zaabitlär verdidilär çiftçilerä ödünç güzlük toomu. Kavalcı Dobri ektiymi ineklerinnän 3 hektar. Diildi sınaşık ölä booday ekmää. Korkardı donmasın ekinnär kışın. Bucakta çiftçilär alıştıılar ekmää ilkyaz boodayı.

Yarküüdä kurulduydu ilk kolhoz “Eni yaşamak” adına. Onun başı olduydu Savçenko Andrey Andreeviç – ukrain, ani dönmüştü cenktän. Evliydi bir kariylan, angısını, sölärdilär, nemşelär haydamıştıılar Germaniyaya aar işlerä. Ama benzemäzdi o aar işä koyulmuş insana. Auçları, parmakları – pamuk gibi yımışaktı; kula saçlı, pembä yanaklı, kırmızı dudaklı kariydi. Çalışardı bibliotekacı.

Kolhozun pravleniyası erleştirildiymi Tukan Evgeninin evindä.

Kurulduydu maşına-traktor stanşiyası (MTS), angısı izmet edärdi taa beş Yarküüyün dolayında küülerin kolhozlarına.

Onun direktoruydu Velihov Aleksey Nikolayeviç.

Kolhoza yazıldıydılar ilk sıradan fukaaralar, angıları yoktu ne kaybetsinnär, hem birkaç çorbacı orta kategoriyadan. Zenginneri kolhoza almazdılar, ama onların toprakları çernozöm erlerdä alındiydılar kolhoza. Verdiydilär sä onnara tarla taşlıkta yada kumsallıkta. Kavalcı Dobri, nicä başka çalışkan çorbacılar da, istämediydi girmää kolhoza.

Ceviz ayın bitkisindä traktoristläär çıktıydılar kıra sürmää kolhozun topraanı. Birkaçı gelmişti başka erdän, ama aralarında vardı Yarküüdän dä gençläär, ani geçmiştiilär kursaları rayonda: Karaman Dimitrinin oolu Koli, Meracı Dimunun oolu Mälçu, Jenioglu Örgi...

Çıkardıydılar kıra kolhoznikleri, üürenicileri kırmızı lozunglarlan: YAŞASIN TOVARIŞ STALİN – DÜNNÄÄ HALKLARIN BOBASII! YAŞASIN SOVET BİRLİİ!..

Traktoristlər çekärdilər ilk çiziyi. Muzikacılar çalardılar düz hava. Hepsi oynardı horu. Kinocular çıkarardılar bu oluşu kinoya...

Dani hem Zina gezärdilər 5-ıncı klasa. Matematika uroklarını üüredärdi Yanikov Stepan Borisoviç – un maşinasının mekaniin oolu. Bitirmişti Bolgradta lişeyi. Düüşmüştü Romıniya askerin tarafında macarlara karşı. Yalvarmıştı alınsın düüşmää Kırmızı Askerdä. Kaybetmişti saa elindä iki parmaanı. Bilgili, i kalpli üürediciydi. Dani pek sevärdi onu. O da sayardı Daniyi en kaavi üürenici matematika uroklarında.

Bitirdiynän 6 klas, Zina, artık 16 yaşında kız, koymuştu neetinä gitsin üürenmää ileri doru Kahul Pedagogik Şkolasında, nereyi o yıllar kabledärdilər üürenicileri 6 klaslan da. Yalvarardı Daniyä gitsinnär bilä, ama Dani kayıl olmadıydı. O sınaşıktı olsun ilk üürenici klasında. Sakınardı, ani 7 klas bitirennerin arasında

olamayacak en kaavi üürenici. Kaldıydı bitirmää 7 klas.

1948-inci yıl bereketliydi. Kolhozun tarlalarından çernozöm toprakta, sürülmüş traktorlarla, toplandıydı taa çok terekä hektar başına, nekadar yalnız çiftçilerdä. Verdiynän vergisini devledä, ödeştiynän maşına-trakor stançiyasınnan, ayırdıynan toom payını, kolhozniklerä paylaştırıldıydı bir buçuk kila bir işlenän günä görä. Taa çok terekä kablettiydi brigadirlär, pravleniyanın izmetçileri, ama sıradan işçileri kapladıydı umutsuzluk, osabiti çok uşaklı ayleleri. Bu terekä ancak vardı nasıl etişsin ekmek yapmaa. Ama diil sade ekmeklän tok insan. Neylän doyursun, büütsün kuşlarını? Aniki olsun birkaç yımırta içerdä, bir tauk eti manca yapmaa pazar günnerindä.

Diildi taa ii yaşaması yalnız çiftçilerin dä. Onnarı buuardılar büük vergiylän. Genä sokardılar kapana varlı aylelerin başlarını. Evleri, averäları geçärdi devledä. Ayleleri

kalardı sokakta. Çoyu kaçardılar küüdän Ukrayna tarafında Bucaan gagauz küülerinä, hısımnarına yada nemçelerin küülerinä, nerdän yaşayannar gitmiştilär Germaniyanın askerinnän 1944-üncü yılda. O küülerdä artık yaşarmışlar ukrainnar, angıları gelmişlär Ukraynadan fukaara küülerdän nemçelerin zengin evlerinä, angıları yapılmıştı kaliteteli, nemçelerin traditiyalarına görä.

Dayma kimsä gecä vakıdında yapıştırdı pravleniyanın duarlarına dışardan manifest kiyatlarını ölä yazırlan: “Öldürün kolhozun başını, karısını, pravleniyanın izmetçilerini! Gösterin bolşeviklerä, ani beenmeersiniz eni yaşamayı!”

Ertesi günü rayondan gelän komisarlar sokardılar kapana birkaç zengin aylelenin başını da zeetlärdilär tanıtmaa, ani onnarın birisi yazmış manifest kiyatlarını, ama onnar peydalanardılar genä. Laflar

diiştirilärdi, stil sä hep birtürlüydü. Komisarlar annardılar, ani bu işi yapmêêrlar çiftçi adamnar, da kapalıları kolverärdilär evlerinä.

Sandika evlendiydi ikinci kerä bir dul uşaksız genç adama – Solak Petraşkuya. Götürdüydü onun evinä ineciini, aaçlıkta satılmadık kalan çiiizlerini. Petraşku çalışardı Tumarvada portta hamal. İslää kazanardı.

Nastika başardıydı pedagogik şkolasını. Evlendiydi bir kolegasına Yançu Petriyä – o bir kıvrak boylu, gözäl simalı, akıllı hem kulturalı çocuktu. Olmuştu Kahul rayonda bir moldovan küüyün edi klaslı şkolanın direktoru. Nastika etiştıydi en başaralı üüredici rayonda.

Küüdä klisä kapalıydı 1944-üncü yılın harman ayından beeri. Onuştan kimsey steonoz olmazdı, uşaklarını vaatiz etmäzdi. Kolhozun pravleniyası yaptıydı klisedä sklad.

Yarküüdä yapıldıydı taa bir kolhoz – “Leninin sımarlamakları” adına. Onun başı

olduydu bir rus – Trofimov İvan Makaroviç. Karısı Ekaterina Nikolaevna rus dili hem literaturası üüredicisiydi. Vardı 17 yaşında oolu Şura. Gözäl çalardı garmoşkada.

Kavalcı Dobri yazılmadıydı bu kolhoza da. Şindi olduydu ortak büük güveesinnän Kirçuylan, da iki ineklän bilä onnar yapardılar kır işlerini.

Şkolada başladıydı eni yıl. Dani gezärdi 7-nci klasa. Stepan Borisoviçi geçirmiştilär bir moldovan küüyün şkolasına direktor çalışmaa. Onun erinä gelmişti bir gençecik gözäl, kara gözlü, biyaz tenni kız – Malay Valentina Petrovna. Ancak bitirmişti iki yıllık pedagogik institutunu Tiraspolada. Cayıldı hem bilmäzdi derindän matematikayı. Stepan Borisoviçä bakarak üz yapmazdı.

Matematika urokları geçärdilär bıktırıcı halda. Teoremaları kanıtlamaa becermäzdi. Hep bakardı üürenmäk kiyadına da yazardı tablaya birä-bir ölä, nicä yazılı kiyatta. Dani

üürenärdi temaları üürenmäk kiyatlarından, yalnız çözürdi kiyattan problemaları.

Bir algebra uroonda Valentina Petrovna çaardıydı tablaya bir üüreniciyi çözsün problemayı, angısını okuduydu kiyattan da yazdıydı kısından tablaya. Üürediciykaylan bilä üürenici çözdüydü problemayı, ama çıkışı diildi nicä kiyatta.

–Bezbelli tiparlarkan kiyadı yanniş yazılmış problemanın çıkışı, – yavaşacık dediydi Valentina Petrovna, ama yanakları kızardıydı.

–Kiyatta dooru yazılı çıkış, ama Siz çözdünüz problemayı yanniş, – hiç kalkmadaan erindän ses verdiydi Kavalcı Dani.

Üürediciyka şaş-beş olduydu, hepsi susardı, işidilärdi sade üürenicilerin solumakları. Beklemedään Valentina Petrovnanın teklifini, Dani yaklaştıydı tablaya da çözdüydü problemayı ölä, nicä

yazmıştı kendi tetradisindä. Problemanın çıkışı uyardı kiyatta yazılı çıkışa.

Üürediciyka bim-biyaz olduydu, ama saat topladıydı kendini da butürlü lafettiydi:

–Üürenicilär, afedin beni, yazın tetradilerinizä ölä, nicä yazdı Kavalcı tablaya.

Ozamandan beeri Dani hem üürediciyka annaşardılar nicä kediyän köpek. Ama Valentina Petrovna hazırlanardı uroklarına bu olaydan sora taa çok, çözüardı problemaları, algebra ekzersizlerini evdä da sade angıların çıkışları uyardı çıkışlara kiyatta, onnarı çözüardı klasta. En dolaşık problemaları, ekzersizleri çözmää tablada çaarardı Daniyi, ama o herkerä becerärdi başarmaa onnarı, herkerä kabledärdi en büük notayı.

Şkolada kurulduydu artistik dernekleri. Katıladı o derneklerä Dani dä.

* * *

O zamannar canavarlar hayta gezärrdilär küüyün dolayında. Taşıyardılar koyun tırlalardan, kolhozların yada insannarın sürülerindän. Kimi kerä girärdilär küü içinä dä.

Bir avşam şkolada repetițiyä uzandıydı geç vakıdadan. Dani ilkin geçirdiydi evinä klasından kolegasını, ani yaşardı bayır maalesindä. Saalıcaklan ayırıldıynan ondan, korkusuz inärdi aşaa, kendi evinä dooru. Tezdä kuşkulandıydı köpek seslerinä. Salardılar ölä çirkin, sansın bir korku almıştı onnarı. Dani düşünärdi koparsın aulun boyundan aaçtan bir dal, korunmaa köpeklerdän deyni, ama bu kıpışta bir fasıl hırlamak ürküttü onnarı. Dani şüpelendiydi, ani köpekleri olmalı ölä korkuttuydu canavar. Osaat sapdıydı bir corbacının auluna da duruklandıydı sundurmada, kapunun önündä.

O evdä yaşardı bir fukaara aylä. Ev saabileri artık yatmışılar uyumaa. Aulda köpek yoktu. Evin öbür başından işidilärdi bir ses, angısı benzärdi sopa traklatmasına don erä. „Bezbelli yoldan geçer bir ihtär da trakladêr sopasinnan“, – fikirlärdi Dani. Özendiydi baksın evin öbür başından, halizdän mi adam geçer yolda, ama işittiydi, ani kimsä çatırdadêr kemiş aulunu, kemirer kemişları, savaşêr yapmaa bir delik da girmää aul içinä, nerdä şindi durêr o, Dani. Şindi o üzdä üz annadıydı, ani önündä canavar, neçinki bilärdi, ki aaç canavar, duyarkan kurbanı, bölä takırdadarmış dişlerinnän, düüyärmış çenelerini.

Dani genä döndüydü geeri. Denediymiş, ani canavar vazgeçti kemirmää kemişları da girdi aul içinä evin o tarafından, nerdän taa ileri girdiydi kendisi. Başladıydı bütün kuvetlän düümää kapuyu. Bu gümbürtü, olmalı, korkuttu canavarı da onuştan o atılmadı o saat onun üstünä, geçti ileri. Durardı Daninin önündä, birkaç adım sade onu ayırdı bu yırtıcı

hayvandan. Canavar oturduydu geerki ayakları üstünä, gözleri sä karannıkta şılardı iki yıldız gibi.

–Açın, yalvarêrım, kapuyu, canavar aul içindä! – tangırdadardı kapuyu bütün kuvedinnän Dani.

Ev saabisi açtıydı kapuyu da Dani girdiydi içeri. Canavar pençeredän gördüynän şılaa, o saat yok olduydu karannıkta. Saabilär teklif ettiydilär Daniya kalsın gecelemää onnarda, ama o istediydi gitmää evä. Gururlu çocuk olarak, istämediydi kalmaa yabancı insannarda. Artık gecä yarısı yakındı, açan maaledä köpeklär sustuydular, ortalık uslandıydı. Dışarda suuktu, karannıktı, can-cun yoktu sokakta.

Dani yollandıydı evinä dooru. Sokaan sol tarafında yaşardı bir varlı çorbacı. Tutardı 20 koyun, angılarını doyurardı aulunda papşoy koçanınnan, gecä sä kapardı onnarı dama.

Elbetki, bu okolda alaf kırıntılarında kalmıştı koyun kokusu. Dani taman geçärdi

o okolun yanından, açan gözünä iliştiydi genä canavarlar o erdä, nerdä gündüz durmuştu koyunnar. Canavarlar kokalardılar koçan kırıntılarını, gezinärdilär bütün okolda, yoklardılar herersini. Dani hızlandıydı kaçmaa. İştittiydi, nicä canavarlar, atlayıp aul üstündän birär-birär, onun ardına takıştıydılar.

Daninin yoktu vakıdı baksın ardına, canavarlar etişerlär mi, etişmeerlär mi onu. O bilärdi bir iş, ani läüzim kaçsın nekadar kuvedi var. O işitmişti anasından-bobasından, ani canavar insanın üstünä atılanmış, açan o düşärmiş erä. Bir erdä sürçtüydü – ne kaldıydı düşsün, ama verilmediydi, çetin kendini tuttuydu, etiştiiydi kendi evinin yanına da giriverdiydi aul içinä.

Kavalcıların köpää Gücük gür seslän salardı, çalışardı koparmaa sinciri. Kuşku olarak, duymuştu bu yırtıcı hayvannarı. Dani üreklendiydi, gördüynän kendisini evin önündä.

Girdiynän içeri, o annattıydı anasına-bobasına, ne seremcä geldi ydi başına bu gecä. Kaar gibi bi yazdı benizi, ter-su içindä kalmıştı.

Anası üç kerä yaptıydı stavrozunu ikonanın önündä, şükür ettiydi Allaha, ani korumuş oolunu büük beladan. Tutuşturup kandilcii ikonanın önündä, söledi ydi bir dua. Aul içindä fena Gücük hep salardı tokada dooru.

Bayırın aşaaında, diil uzak Kavalcıların evindän, küü çobanı tutardı aulunda kendisinin hem hısımnarının koyunnarını.

Sabaalen işidildi ydi, ani o gecä canavarlar kavramşlar o sürüdän beş koyun.

* * *

Her cumertesi hem pazar avşamnarı klubta olardı tañ. Çalardı garmoşkaylan Trofimov Şura. Toplanardı MTS-ın genç izmetçileri, delikannı üüredici ykalar, açığız delikannı çocuklar, kızlar.

Herkerä gelärdi kluba Rita Albertovna da – kolhoz başın karısı. Götürärdi kendisini moralsız. Tanış oynarkan gençlärlän, yapıştırdı büük güüslerini onnarın güüsünä, yanaanı – yanaana. Hepsi çalışardı oynamaa onunnan. Kötü haberlä daalardı küüdä onun için: yatıp-kalkarmış genç evli adamnarlan, delikanni çocuklarlan – kiminnän olursa. Kocası, gecedän geceyä kadar iştä, bekim bilmäzdi, ne yapêr karısı yada becermäzdi onu sıraya koymaa.

Kısdan sölemää, o yıllar küüdä moral düştüydü en aşaa uura. Açlıktan sora çok genç karı dul kaldıydı. Taa çok adam, çocuk öldüydü. Razgelä ilişkilär kötü hastalıklan bitärdilär. Birkaç delikanni çocuk, genç adam hem dul karı bulaştıydılar sifilislän. Sarfoşluk, tütün içmək gençlerin, adamnarın arasında olduydu bir sıradan iş.

Tutmaa hristiyan yortularını yasak edilärdi. Paskellä yortularında kolhoznikleri zorlan çıkarardılar kıra işlemää. Şkolalarda

ateizma propagandası yapıları. Bölä hallarda türlü laflar işidilärdi, aniki gecä yarısından sora küüdä şeytannar görünärmışlär. Fasil olaylar olarmış. Kefli adamnarın arkasına tırmaşarmış dolaşık saçlarlan bir karı, kara suratlı, uzun biyaz gölmeklän, uzun sivri tırnaklarlan. Taşıdarmış kendisini iki-üç sokak arası da ansızdan yok olarmış.

Bir gecä bu olay olmuş bir ürekli, genç dul adamnan. O tutmuş karının ellerini, ayırmış girtlaandan da atmış onu bir tarafa. Bakıp, adam tanımış onu – büücüykanın dul kızı – Dispina.

–Yalvarêrim, – demiş “şeytanka”, – sölämä kimseyä, ne oldu, yap benimnän, ne istärsän, ama sus!

O ürekli adamın ürää diilmiş taştan. Dul olup, o çoktan datmamıştı yasak meyvayı. Nicä var bir demäk: “Göz görer, can çeker!” Ama o ölä lafetmiş:

–Ne lääzımsın sän bana ölä kirli.

Suratın, ellerin boyalı kurumnan, saçların dolaşık, tırnakların uzun – haliz şeytankaysın!

–Anam yok evdä, dönecek yaarın. Bän çabucak yıkanıcım, tarayacam saçlarımı, kırkacam tırnaklarımı – olacam kırnak karı gibi. Gel benimnän, pişman olmayacan...

Adam doyunca oynaşmış genç, sevişmää tamah karıylan da bakmış yoluna.

O gecedän sora “şeytanka” yok olmuş küüdän, adam sa büücükanın kızınnan dayma buluşarmış da oynaşarmış büyük havezlän. Şindi o karı görünärmış yakışıklı: saçlarını örmüştü bir kalın pelik, biyaz üzlü, temiz tenni – yatmıştı adamın üürenä, okadar. Derindän olsun ilişiklii onunnan – büücükanın kızınnan, esabına uymamış.

XII

Geldiydi 1949-uncu yıl. Dani bitirdiydi edi klas sade pek islää notalarlan. Ama küüyün çok aylesinä deyni bu yıl hatalıydı.

Orak ayın 6-ıncı günü 7-inci gününä karşı, gecä vakıdında, Yarküüyä geldi ydi birkaç ök maşınası askerlärlän. Hepsi duyardı, ani bu gecä küüdä genä bir seremcä olacek, nicä 1941-inci yılda.

Sabaalen bilindi, ani kaldırmışlar 21 aylä, onnarın arasında Şeremet Vaninin karısını Şeremet Nadiyi üç kızınnan: Nataliya – 16 yaşında, Varvara – 14 yaşında, Katinka –12 yaşında. Kaldırdıydılar o maanaya görä, ani o aylelä, sansın, devledä aykırı gidärmışlär, eni sistemaya zarar yaparmışlar.

Ne zarar vardı nicä yapsın eni sistemaya Şeremet Nadi kızlarınnan? İşlärdi izmetçi şkolada, kırnaklık yapardı üüredicilerin

içerlerindä birkaç rublä için, olsun neylän büütmää, üüretmää uşaklarını.

Nataliya başaralı üüreniciydi. Bitirdiydi 8 klas komşu küüyün orta şkolasında. Üürenärkän Yarküüdä 7-inci klasta, rayonda olimpiadada kablettiydi 1-ci derecä laureat diplomu, neçinki hepsindän islää bilärdi rus dilini hem literaturayı. Pek gözäl hem demekli sölediği Mihail Lermontovun peetini "Borodino".

Diildi ölä, ani çalışkan, ii çorbacı çiftçilär gidärdilär sistemaya aykırı, ama sistema, angısını yaratmıştı Sovet Birliindä Stalin, ilk sırada azetmäzdi çiftçilerdän, çorbacılardan.

Hederlez ayında ilkin Sandika sora da Nastika duudurduydular birär kızçaaz. Adlarını koyduydular Maşu hem Corceta.

Sandika hem Petraşku saklı vaatiz ettiydilär kızçaazını Tumarvada. Corceta kaldıydı vaatizsiz. Üüredicileri uuradardılar iştän, eer vaatiz edärselär uşaanı.

Yarküüdä kurulduydu üçüncü kolhoz – “Şafklı yol”. Onun başı olduydu küülü bir genç adam – Saaroglu Kostı. Bitirmişti 4 klas romınnarda 30-uncu yılda. İslää üürenmişti.

Şindi hepsini yalnız çiftçilik edenneri zorladydılar yazılmaa kolhoza. Yazıldıydı Kavalcı Dobri dä. Verdiydi kolhoza topraklarını, baayı, taligasını, eni demir puluunu, bornalarını, şarapanasını, fiçılarını, 5 koyun. Sayıladı o brigadada, ani erleşmişti Azuoglu Örginin evindä. Görünärdi, sansın bir kara bulut düşmüş üstünä. Averäsını, ani toplamıştı, kazanmıştı yıllarlan kendi terinnän, uşakların yardımınnan, kaybettiydi bir kıpışta. Çalışkan, küüdä saygılı çorbacı, şindi duyardı kendini bir çırak gibi.

Çırak, yanaşarkan işlemää çorbacıda, bilärdi, nekadar para, terekä kazanacak bitkidä. Kolhozda sa işinä görä yazıladı sana işlenän gün. Ne kazanacan işlenän

günnär için yılın bitkisindä, salt Allah bilärdi.

-Güç ecel bekleer beni ilerdä, – fikirlärdi Kavalcı Dobri.

Dani gittiydi üürenmää Kahul Pedagogik Şkolasında, angısını artık bitirdiydi Nastika kakusu hem nerdä üürenärdi şindi Zina. Kabledärdi stipendiya 150 rublä bir ayda. O zamannar bu pek az para sayılardı. Ekmek satılardı talonnan. Bir booday unundan pesmet, ani satılardı talonsuz, tutardı 5 rublä. Yoktu nicä yaşamaa ölä stipendiyaylar, bir ay.

Pedagogik şkolanın önderlii vermäzdi stipendiyaları üürenicilerä, toplardı o paraları bireri da “dozurardı” onnarı kantinada: sabaalen bir filcan ancak tatlı çay hem 200 gram kara ekmek; üülendä – bir çini yaanısız çorba, angısında üzärdi birkaç fasülä hem iki-üç dilimcik kartofi, 200 gram kara ekmek; avşamnen genä çay hem ekmek. Bu imäk etärdi salt aaç ölmemää deyni.

Sıradan kolhozniklerdä yoktu para yardım etmää uşaklarına. Dani hem Zina alardılar evdän bir torba kuru ekmek, 2-3 kila inek piiniri, pişirilmiş fırında tez küflenmesin deyni, da ölä etişärdilär aydan-aya.

İlk semestruyu Dani bitirdiydi sade en islää notalarlan, ekzamen sesiyasında da kablettiydi genä salt en büük notaları da olduydu ilk başarılı üürenici pedagogik şolanın kurulma günündän beeri. Şindi onun stipendiyası büüldüydü 25 proçent – 37 buçuk rublä kabledärdi elinä.

O vakıtlar Kahul Pedagogik Şkolasında çalışardı çok bilgili hem talantlı üüredicilər. Onnarın arasından Dani pek beenärdi rus dili hem literaturası üüredicisini Zelter Yakob Emanuiloviçi, matematika üüredicisini Şvartç Anatoliy Borisoviçi, moldovan dili hem literaturası üüredicisini Kreçu Zinaida İvanovnayı – gagauzkayı, ani başarmıştı universitedi Romıniyada İaş kasabasında.

Yarküüdä yaradıldıydı politbölüm taa 5 dolay küülerä deyni, angılarını izmet edärdi bir MTS. Onun başıydı bir ukrain – Grişçenko Nikita Kuzmiç. Giiyimniydi yarı asker formasınnan. Kuşanardı kayışlan, angısına asardı pistofunu.

Bir kerä haftada tiparlanardı rus hem moldovan dillerindä gazeta “Kırmızı Oktäbri”. Gazetanın pedaktoruydu Kosti Toduroglu.

Politbölümün borcuna girärdi agitaşıya yapmaa kolhozniklerin arasında bahtlı eni yaşamak için hem bastirmaa provokaşıyaları eni yaşamanın duşmannarı tarafından. Elbetki Yarküüdä, nicä dolay küülerdä dä, ölä kişi yoktu. Ozaman cezalardılar kabaatsız adamnarı. Manifest kiyatları dayma peydalanardılar, avtorunu sa taa bulmadıydılar.

Kolhozun ustavına görä kolhozniktä vardı nasıl olsun bir çiierek hektar toprak evin dolayında, bir inek buzaasınnan, bir skrofa potmarlarınnan, 5 koyun

kuzularının hem kuş nekadar istärsä. Bir işlenän günä sä verilärdi bereketli yılda iki kila terekä. Çalışkan kolhoznik yapardı bir yılda 250-300 işlenän gün. İki işçi ayledä üç uşaklan ancak kazanardı 1000-1200 kila terekä, başka bişey. Neylän vardı nicä doyormaa hayvannarı, kuşları?

Şindi Kavalcı Dobri Ankaylan işlärdi bütün aulunu. Ekärdi papşoy, kartofi, fasülä, salata, karpuz, kaun, morkva; haşlardı biber, patlacan. Doz-dolay aulun kenarına diktiydi meyva fidanı.

Herbir kolhozniktän istenärdi devletä vergi: inektän – 100 litra süt, skrofadan – 50 kila yaanı, bir koyundan – yarım kila yapaa hem 150 tauk yımırtası.

Eer birkimsey tutularsa getirärkän baadan birkaç salkım üzüm yada kırdan birkaç sütlü papşoy uşaklarına deyni, onun silärdilär adından 10 işlenän gün, üzümneri, papşoyları sa alardılar. Bir çuval papşoy için sud kesärdilär 5 yıl kapan.

Butürlüydü yaşamak Bucakta tovariş Stalinin – dünnää halkların bobasının – vakitlarında.

Geçärdi yıllar. Bucakta insannar yavaş-yavaş sınaşardılar eni yaşamaya. Uşaklar üürenärdilär şkolalarda. Gidärdilär üürenmää ileri dooru tehnikumnarda, kursalarda. Kolhozlarda etişärdi kendi küülü speşialistleri.

1950-nci yılda gagauz gençlerini artık başladıydılar almaa Sovet Birliin Askerinä, ilkindän alardılar onnarı, kimin vardı 7 klas hem taa zeedä şkolası. Ozamana kadar gagauz gençlerini yollardılar sade FZO⁷-ya, orda onnar işärdilär zavodlarda yada şahtalarda.

⁷ FZO – фабрично-заводское обучение.

XIII

1951-inci yılın harman ayında döndüydü kapandan Azuoglu Örgi. Geçtiydi 5 yıl o gündän, açan haydadıydılar onu küüdän. Onun gibi başka kapancılara sud kesärdi 10 yıl sıkı rejimnän Sibir lagerlerindä durmaa. Neçin, acaba, Azuogluya sud kesilmişti sade 5 yıl kapan yapmaa? Kahulda kapanda onun sorgu daavacısıymış ölä bir yakın 60 yaşında inteligent görünüşlü adam – İvanov Pötr Petroviç, ani katılmıştı ilk dünnää hem tivil cenklerinä. Nicä düşmemişti o Stalinin baskı tokmaan altına 30-40-ıncı yıllarda, zordu annamaa.

–Neçin gittin Sovet Birliin kuvetlerinä aykırı, neçin istämedin vermää kendiliindän vergini devledä? – sormuş sorgu daavacısı.

–Benim yoktu borcum vergimnän devledä. Bän kayıl olmadıydım üstünä vermää taa 2500 kila terekä. Eni kuvetlerä

aykırı gitmedim. Romınnarlan politika yapmadıydım. İlk dunnää cengindä düüştüm Rusiya için, – cuvap vermiş Azuoglu.

–Sän düüştüydün țar için, diil Rusiya için, – doorutmuş onu sorgu daavacısı.

–Var mıydı nasıl bileyim bän, bir çiftçi gagauz, ani o cenktä Rusiya hem țar diilmişlär birerdä, – demiş Azuoglu Örgi. – Bän yaptım borcumu bir haliz saldat gibi. Girginniim için kablettim “Ayoz Örginin adına stavroz”.

Sorgucu yapmış bir kısa yazı bloknotuna da devam etmiş sorguyu:

–Tutardın çok çırak – ekspluatatordun!

–Bän çıraklarıma ödärdim taa çok başka çorbacılar bakarak. Açan döndüydü romınnar 1941-inci yılda da zorladıydılar topraksızları ödesinnär zenginnerä çok para, ani kullanmıştılar onnarın topraanı, hayvannarını Sovet Birliin vakıdında, bän afettiydım bana borçlu olannarı, – ölä

cuvap vermiş Azuoglu Örgi. Sorgucu genä yapmış kısa yazı bloknótuna.

Marturların çoyu göstermiştilär, ani Azuoglu dooru lafetmiş. O kişi, angısı amazlamıştı, nerdä saklı çorbacısının kuyuları, yok olmuştu aaçlıkta. Kimsey bilmäzdi, nerdä kaybelmişti o adam.

Fasıl görüner bu iş, ama Azuoglu Örgi sorgu daavacısının hoşuna gelmişti. Bekim onuştan, ani düüşmüştü ilk dünnää cengindä da kabletmişti "Ayož Örginin adına stavroz", bekim onuştan, ani diildi bir sıradan adam, ayırılardı başka kapancılardan namuzluunnan. O onun "kabaatına" bulmuştu bir taa yımışak statya, angısına görä sud kesmişti 5 yıl sıkı rejimnän lager.

Şindi Azuoglu görünärdi yaşlarından çok taa ihtär. Saçları, bıyıkları bim-biyazdı, prost görärdi, aazında kalmıştı sade birkaç diř. O geniş arkalı, kuvetli, gururlu adam şindi benzärdi bir kurumuş meşeyä.

Kolhozun pravleniyası izin vermişti Azuogluya yaşasın ilerdän kendi evinin bir odacında. Kimsä getirmişti bir eski döşek, yorgan, yastık – olsunnar yatak bu cömert adama geçmiş vakıtlarda. Saacıykalar verärdilär saklı bir çaşka süt, komşuykaları – bir çanak çorba, ekmek. Ölä geçirärdi günnerini bu diil sıradan adam küüdä.

Kimi kerä dolaşardı onu Kavalcı Dobri. Getirärdi bir şişä şarap, birkaç dilim piinir, ekmek, da konuşardılar ikisi. Dobri annadardı kendi yaşamasını, sorardı, nicä geçirmiş Örgi beş yıl lagerdä. Bu soruşa Örgi cuvap vermäzdi. Ya istemäzdi aklına getirmää, ne çekmiş orada, ya da yasaklanmıştı lafetsin birkimseylän lagerin rejimi için.

Küü sovetin başı olduydu Karaman Dimitri – Kırmızı Askerlän kaçannarın birisi. O bitirmişti XX-nci asirin ilk 10-uncu yıllarında ruslarda 4 klas. 1941-1946-cı yıllarda işlemişti Rusiyada şahtada.

Onuştan türlü olaylar gelmişti onun başına, görgülü adamdı. Vardı saygısı küüdä, erindä uygun kiŝiydi.

Kırçu Karamuk yaptıydı yarım yıllık kursaları Odesada da iŝlärdi şindi demir yol stanŝiyasında baş izmetçi. O vakıtlara bakarak islää kazanardı. Katiylän annaşardılar islää. Kızçaazı Maşu gezärdi 3-üncü klasa. Başaralı üüreniciykaydı.

* * *

Dani üürenärdi 3-üncü kursta. Okuyardı çok kiyat, ilk sıradan rus hem sovet klasik literaturasını: Puŝkinin, Lermontovun, Lev Tolstoyun, Gonçarovun, Turgenevin, ŝolohovun, Aleksey Tolstoyun hem başka ŝannı yazıcıların yaratmalarını.

O vakıtlar Mihay Emineskunun, Vasile Aleksandrinin peetleri, Liviu Rebränunun, Mihail Sadovänunun düz yazıları literatura programalarında bulunmazdılar, onnar

sayılardılar romın peetçileri, yazıcıları. Başka moldovan yazıcıların yaratmaları sa Danidä merak uyandırmazdılar.

Nastika kakusunda kalmıştı birkaç kiyat romınnarın vakıdından, açan üürenärdi Kişinövda şkoala normalada. Onnarı Dani saklı okuyardı. Onuştan taa 50-nci yıllarda biraz bilärdi romın klasik literaturasını da. Şindi beenärdi diil sade matematikayı hem fizikayı, ama hep okadar literaturayı da.

Dani, artık 18 yaşında delikannı çocuk, sevdiydi bir gözäl 17 yaşında kızı, Volontir Sorinayı, ani üürenärdi ikinci kursta. Görünärdi bir açmış gül gibi.

Dani çoktan denediymi onu, yattıydı kalbinä, ama şindi, döndüynän kanikuldan harman ayın 30-unda, başka gözlän baktıydı kıza. Giiyimniydi maavi fistancıklan, angısının altından gözä ilişärdi kıvrak, güneştän yanmış ayakları, hep ölä güneştän yanmıştı üzü. İki uzun pelik olmuş kestenä boyasında, incä taliyası hem dolu

güüsleri pek düzärdilär onu. Daninin ürää başladıydı sık-sık düülmää.

Sorina konuşardı iki kolegasınnan, nesä onnara annadardı da gülärdi ölä tatlı seslän, ki ayakları kendileri götürdüydülär Daniyi kızların yanına.

–Zaman hayır olsun, kolegalar! Ölä tatlı gülersiniz, ki dayanamadım yaklaşmamaa sizä, – danışdıydı o, bakışı sa çapraştıydı Sorinanın bakışınnan, da ikisi dä onnar kızardıydı.

–Bizim laflarımız diil hepsinin kulakları için, – dedi ydi kız, sansın kesti ydi.

–Afedin beni, Sorina Volontir, düşünmedi ydim, ani söleersiniz ölä laflar, angıları uymêêrlar bir çocuun kulaana.

Sorina taa pek kızardı ydı, uzun kirpiklerinnän sakladı ydı gözlerini.

–Avşama olacek tañ şkolada, umutlanêrım görmää sizi orada, – ekledi ydi Dani da yollandı ydı şkolaya dooru. Ardından işitti ydi bir kızın laflarını:

–Ne, Sorina, kısaltı mı birazıcık uzun dilceezini, Dani Kavalcı?

Pedagogik şkolasında cumertesi avşamnarı, yortu günnerindä, şkola yıl başında olardı tañt. Çalardı akordeonnan Dani hem taa bir üürenici. Üürenmiştilär dernektä çalmaa vals, fokstrot, tango, polka havalarını.

Oynarkan tango Sorinaylan, Dani yavaşacık sölediydi kulacına:

–Sän pek gözäl kız olmuşun, Sorina, benzeersin bir açmış gül çiçeenä!

–Ölä bekim görünerim Sizä. Benim gibi çok kız var şkolada, – dediydi Sorina.

–Bekim dä var, ama bän sade seni beenerim, Sorina. Kayıl mısın geçireyim seni bu avşam obşçejitiyaya kadar? – sordu ydu Dani.

Kavalcı gözäl hem nüfüzlü çocuktu şkolada. Kızların çoyu beenärdi onu.

–Elbetki kayılım, – dediydi Sorina.

Ölä başladıydı Daninin hem Sorinanın ilişkileri, ani geçtiydi sora derin hem tatlı duygulara. Onnar dayma görüşärdilär ya kasabanın gercik başçasında, ya da kinoda. Onnarın arasında tutuştuydu büük sevda, ama aralarında yakınnık olmazdı. O vakıtlar büük ayıptı kız kaybetsin namuzunu taa evlenmedään.

XIV

1952-nci yılda gücük ayında rayondan aaraştırmacılar bitki-bitkiyâ bulduydular o kişiyi, ani yazarmış manifest kiyatlarını. O kişi "Eni yaşamak" kolhoz başının karısıydı – Rita Albertovna Savçenko. Onu osaat kapadıydılar. İşidildi, ani o insan işbirlii yapmış nemşelärlän Litvada – provokatormuş. Kaçmış nemşelärlän bilä, ama orada, cenk bittiynän, karışmış karılarlan, ağıllarını nemşelär zorlan haydamıştılar Germaniyaya aar işlerä.

Kolhoz başını çıkardıydılar iştä, da o gitti, küüdän.

Güzün üç kolhozu birleştirdiydilər, da Yarküüdä olduydu salt bir büyük kolhoz – "Eni yaşamak". Kolhozniklerin toplantısı ayırdıydı predsedatel Saaroglu Kostiyi, ağısı çorbacıyca, becerekli kullanmıştı "Şafklı yol" kolhozunu. Başlamıştı kurmaa inek hem domuz ferma yapılarını, dikmişti eni baa, eni

başça. Şindi bütün küüyün kuvedinnän, çalışmasinnan bu ii başlantıları taa kolay, taa başarılı olaceydi çıkarmaa başa.

Azuoglu Örginin evindä, aulunda erleştirdiydilär baa brigadasını. Bir odada düzülmüştü brigadirin kabinedi. Başka odada çalışardı uçötçik. En büyük odada sabaalennär toplanardılar zveno başları iş almaa brigadirdän bu günä.

Gündüz kalardı sade izmetçiyka, gecä sä – bekçi. Onnarlan lafa durardı arada-sırada dädu Örgi. Taa çok gecä vakıdı konuşardı bekçiyän. İkiisi dä çalışardı butürlü kısaltmaa geceleri.

–Ölä canım darsıyêr bir karı için, ama nereyi getireyim hem neylän bakayım onu, açan braktılar beni evsiz, averäsız. Durêrım kapalı bir odacıkta bir hayvan gibi, – demiş Azuoglu Örgi can acısinnan, sansın fikirlärmiş.

–Ne yapacan o kariylan, dädu Örgi, – karışarmış lafa bekçi, – ihtärsın, hastaysın?

–Açan karım yıkardı ayaklarımı, beenärdim suazlamaa onun omuzlarını, şindi dä havezim var ölä yapmaa, – cuvap vermiş Azuoglu Örgi.

Gagauzlarda vardı bir adet: cumertesi avşamnarı karı yıkardı kocasının başını, ayaklarını da, idiynän avşam ekmeeni, onnar verilärdilär derin duyguya, sevişärdilär alatsız, nicä geçer küüdä, bir hafta aar çiftçilik işindän sora.

Şindi şkolada üürenilärdi sade rus dilindä. Taa 1946-ıncı yılda başlandıydı geçmää rus dilinä ilk klastan. Kimsey istämediydi annamaa anaların-bobaların fikirini: angı dildä onnar isteerlär üüretmää uşaklarını? Karar alındıydı, nicä olardı o zamannar herkerä, respublika zaabit organnarının uurunda.

1951-1952 üürenmäk yılında bitki evlatboyu başardıydı şkolayı moldovan dilindä. Çok bilgili hem ii üüredici gittiydi moldovan küülerin şkolalarına. Onnarın

erinä geldi ydi üüredicilik etmää ukrainnar, ani bitirmiřtilär on klas. Direktor olduydu bir mariet – Stepanov Gennadiy Borisoviç, angısı düüşmüştü gecän genktä artilerist böölüündä. Baş leytenant gratta komandirmiş.

Geldiydi 1953-üncü Eni Yıl. Kolhoz başının Saaroğlu Kostinin buyurmasına görä düzüldüydü üç yılbaşı aacı: biri pravleniyanın aulunda, biri klubta, biri dä şkolada. Verildi ydi türlü baaşış kolhozun öncülerinä, üürenicilerä – bomboni.

Bütün gecä klubta çaldı ydı muzikalar, şennendi ydi gençlär. Sansın duyulardı, ani bu yıl getirecek çiftçilerä, başka yaşayannara Bucakta bir ilinnenmäk, bir sevinif.

Azuoğlu Örginin saalı gün-gündän taa beter olardı. Mart ayın 5-inci gecesı sabaaya karşı bekçi işitmiş bir yavaş ses. Girmiş hastanın odasına. Annamiř, ani Azuoğlu Örgi yařêêr bitki annarını. Tutuřturmuř bir mum. Bu şafka ölä n adam

büük açmış gözlerini da bitki soluunnan can vermiş. Ölmüş uslu, sansın artık uzlaşmıştı ecelinnän.

Hep o gecä Moskovada ölmüş İosif Vissarionoviç Stalin – Sovet Birliin Komunist Partiyasının genel sekretarı, Bakannar Sovetin Başkanı, generalisimus, dünnää halkların bobası. Üç gün buuşmuş can vermää. Kimsey ona mum tutmamış. Koldaşları – hepsi kendi aklısında – beklärmişlär taa tez geçinsin bu tiran, angısının yanında kimsey duymazmış kendisini koruntulu, elbetki koldaşları da.

Açan vermiş bitki soluunu, hepsi ilinnenmäklän raatça soluk almışlar...

Azuoglu Örgiyi baa brigadanın izmetçileri gömdüydülär ertesi günü. Götürdüydülär mezarlaa taligaylan iiri taftalardan tabutta. Kimsey ölüyü aalamadıydı. Kimsey yas tutmadıydı ona, yapmadıydı dokuzluunu, kırıklıını. Kimi kerä Kavalcı Anka, gidärkän dolaşmaa,

tertiplämää hısımnarının mezarlarını, çiçek haşlamaa yada su dökämä, gidärdi Azuoglunun da mezarına. Biraz tertiplärdi onu, sucaaz dökärdi.

Tovariş Stalinä bütün Sovet Birliin devletsndä beş gün yas tutulduydu. Zavodlarda, fabrikalarda, kolhozlarda, askerlerdä, şkolalarda – hererdä olardı toplantı, da çoyu aalardı, onnarın arasında kimisi sıralardı: „Nicä yaşamaa onsuz bu dünnäda?”

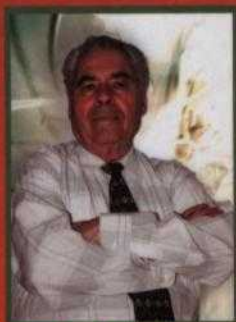
Gömüldüydü Stalin mart ayın 9-uncu günü Moskovada Kırmızı Meydanda Vladimir İlyiç Leninin Mavzoleyindä.

Toplanmıştı pek büyük kalabalık. Moskovada yaşayannar, respublikaların, bölgelerin, aşırı demokrat devletlerin delegaşıyaları toplanmışlar son kerä ayırılmaa dünnäa halkların öndercisinnän, bobasinnan. Sıkışmalıkta çinemiştilər biri-birini. Ölmüştü üzlän kişi, aralarında uşak ta. Bezbelli, sınaşık insan zän etmäa

önderci istemiş ölüsünnän dä çok can almaa kendisinnän bilä.

Sovet Birliin vatandaşları, aralarında Bucakta yaşayannar da, umutlanardılar, ki yaşamakları ileri dooru taa ii olsun...

VLAD-DEMİR KARAGANÇU

03.06.1934 – profesor, doktor Vlad-Demir (Vladimir) Karagançu Çeşmeküüdä duudu.

1957 – Tiraspol Devlet Pedagogik Institutunu başardı.

1964–üncü yıldan beeri çalışêr Moldova Teknik Universitetindä (üüredici, baş üüredici, doçent, kafedra başı, profesor).

1970 – M.V. Lomonosovun adına Moskova Devlet Univer-sitetindä doktor tezini korudu.

1984 yılda Moldova halk üüretimindä, **1989** yılda da Sovet Birliin halk üüretimindä tanındı başarılı kişi.

1993, 2003, 2008 yıllarda çıkardı tipardan üç üürenmäk kiyadı universitetlerä deyni.

2010 – çıktı kiyadı „Sizi yazdım kalbimä“ (peetlär, çevirmelär, annatmalar).

31.08.2011 – Kişinövda olan halklararası kiyat salonunda romın dilindä yazan poetlerin gagauz dilinä en islää çevirmeleri için „Sizi yazdım kalbimä“ kiyadın avtoruna diplom hem premiya verildi.